

MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

DARIAUS ALUČIO
(Teisė ir valdymas)

POLITINIŲ PARTIJŲ FINANSAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Doc. Dr. Elena Vaitekienė

Vilnius, 2005

Turinys

Įvadas.....	2
1. Politinės partijos:.....	4
1.1. Politinių partijų formavimosi istorija.....	4
1.2. Politinių partijų samprata.....	8
2. Politinių partijų finansavimo teisinis reglamentavimas:	18
2.1. Politinių partijų finansavimo šaltiniai:.....	19
2.1.1. Nario mokestis.....	20
2.1.2. Valstybės biudžeto dotacijos ir politinės kampanijos dalies kompensacija.....	21
2.1.3. Lėšos gautos iš kitos politinių partijų veiklos.....	27
2.1.4. Aukos.....	29
2.2. Politinė reklama kaip politinių partijų finansavimo šaltinis.....	30
3. Politinių partijų finansavimo kontrolė.....	38
Išvados ir pasiūlymai.....	46
Literatūros sąrašas.....	48
Santrauka.....	52
Summary.....	53
Priedai.....	54

IVADAS

Politinių partijų įvairovė užtikrina Lietuvos Respublikos politinės sistemos demokratiškumą. Politinės partijos jungia Lietuvos Respublikos piliečius bendriems politiniams tikslams įgyvendinti, padeda formuoti ir išreikšti Lietuvos Respublikos piliečių interesus ir politinę valią¹.

Temos aktualumas: Ko gero, ne viena šiuolaikinė pasaulio demokratija nėra įsivaizduojama be gausiai veikiančių politinių partijų. Politinis šalies gyvenimas vyksta per politines partijas, jos atstovauja ir atspindi piliečių pilietinę sąmonę ir valią.

Taigi politinės partijos užima išskirtinę vietą valstybės ir visuomenės gyvenime. Tačiau, politinių partijų veiklai užtikrinti reikalingos tam tikros teisinės ir organizacinės prielaidos. Todėl politinė partija kaip tam tikra organizacinė struktūra ir tam tikrų tikslų siekianti bei savo narių interesus realizuojanti organizacija negali veikti be finansų.

Būtent politinių partijų finansavimas įgalina partijas išlaikyti tam tikrą aparatą, platinti savo agitacinę medžiagą ir pasiruošti bei dalyvauti atstovaujamųjų valdžios institucijų rinkimuose. Politinės partijos gali pinigines lėšas gauti iš privačių fizinių ir juridinių asmenų, valstybės biudžeto, o taip pat gauti pajamų iš savo vykdomos, įstatymuose reglamentuotos, veiklos. Beje, visi politinių partijų finansiniai šaltiniai, jų gavimo, panaudojimo ir atskaitomybės tvarka yra reglamentuojama įstatymo leidėjo.

Nepaisant atrodytų griežtos reglamentacijos, politinių partijų finansavimas yra vienas iš „paslaptiniausių“ konstitucinės teisės institutų. Nepaisant deklaruojamo viešumo ir skaidrumo, būtent politinių partijų finansavimas yra ta sritis, apie kurią sunkiausia gauti informaciją. Be to, nebuvo dar ne vieno rinkimų šalyje, prieš kuriuos laikraščių puslapiuose ir televizijos ekranuose nebūtų eskaluojama politinių partijų finansų tema ar nebūtų paviešinami tikri ar tariami piktnaudžiavimai teisės aktų nustatyta politinių partijų finansavimo tvarka.

Įdomu, kad nepaisant to, kad beveik kiekviename konstitucinės teisės vadovėlyje yra skyrius, skirtas politinių partijų finansavimui, tačiau veikalo, skirto tik šiam konkrečiam klausimui nerasime. Nepaisant to, politinių partijų institutas, tiksliau atskiri jo aspektai yra gvildenami šalies mokslinėje teisinėje literatūroje. Šia tema rašė E. Šileikis, A. Krupavičius, A. Luošaitis, straipsnius apie užsienio valstybių politinių partijų finansavimą publikavo D. Pelenis, M. Bložė. Užsienio autoriai šia tema domėjosi daug daugiau, šia tema savo nuomones

¹ Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 54-1831.

yra išsakę ir tokie žinomi autoriai kaip M. Duverger, M. Weber, J. Blondel, S. Neuman ar rusų profesoriai B. A. Strašun, V. E. Čirkin.

Šiame darbe autorius ne tik analizuos šalies norminius teisės aktus, reglamentavusius ir reglamentuojančius politinių partijų finansavimą, bet ir remsis minėtų autorių pozicija atskleidžiant politinių partijų finansavimo institutą.

Šiame darbe bus atskleisti politinės partijos požymiai ir funkcijos, atskleisti politinės partijos finansavimo prielaidos ir finansavimo šaltiniai, analizuojamas politinių partijų finansavimo kontrolės institutas.

Autorius rašydamas šį magistro baigiamąjį darbą suformulavo tokį šio darbo **tikslą**: išanalizuoti politinių partijų finansavimo šaltinius.

O taip pat, išskyrė tokius uždavinius:

1. politinės partijos kaip organizacijos apibrėžimo atskleidimas ir analizė;
2. politinių partijų finansavimo tiek privačiomis, tiek valstybės biudžeto lėšomis analizė bei mokslininkų nuomonių dėl politinių partijų finansavimo problematikos pateikimas;
3. politinių partijų finansavimo kontrolės analizuojant galiojančius ir galiojusius norminius teisės aktus bei nagrinėjant prielaidas neskaidraus politinių partijų finansavimo eliminavimui apžvalga.

Tyrimo objektas: Lietuvos Respublikos (nuo 1991 m.) galiojantys ir galioję teisės norminiai aktai, reglamentuojantys politinių partijų veiklą, finansavimą ir finansavimo kontrolę, teisės mokslininkų nuomonės dėl politinių partijų finansavimo problematikos.

Magistro baigiamojo darbo šaltiniai: Galiojantys ir galioję Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai, Lietuvos bei užsienio autorių darbai (straipsniai, vadovėliai, monografijos), gvildenantys politinių partijų finansavimo problematiką Europos žmogaus teismo sprendimai ir Europos Tarybos rekomendacijos reglamentuojančios politinę reklamą bei kita viešai prieinama informacija.

Darbo metodai: Rašant šį darbą buvo naudojami duomenų analizės, lyginamosios bei istorinės analizės metodai, o taip pat indukcinis – dedukcinis metodas, taikytas analizuojant įvairių šaltinių duomenis ir formuluojant išvadas.

Darbo naujumas: Darbe autorius pateikia politinių partijų finansavimo atsiradimo prielaidas, atskleidžia su politinių partijų lėšų panaudojimu ir partijų finansavimo kontrole susijusias problemas. Darbe taip pat yra nagrinėjamas politinės reklamos kaip tam tikro politinių partijų finansavimo šaltinio reglamentavimo aspektai bei pateikiami siūlymai dėl politinių partijų finansavimo skaidrumo.

1. Politinės partijos

Žodis „partija“ – kaip terminas yra kilęs iš lotyniško žodžio „pars“ (kuris reiškia – dalis). Partija atspindi tam tikros visuomenės dalies interesus bei poreikius. Kitaip sakant, partija reiškia bendraminčių, turinčių bendrą tikslą, grupę. Taip pat partijos terminas yra kildinamas ir iš archajiško prancūziško veiksmažodžio „partir“, kuris reiškė dalyti.

Šiuolaikinė demokratinė valstybė, ko gero, apskritai negali būti įsivaizduojama be politinių partijų. Politinės partijos, partinė vyriausybė ir partinė sistema yra šių dienų atstovaujamosios demokratijos aksiomos.² Atstovaujamojoje demokratijoje partijos yra svarbiausias politinių veiksmų variklis, nes jos čia sąveikauja su piliečiais ir interesų organizacijomis, išreikšdamos ir organizuodamos politinius reikalavimus bei paramą socialinėms takoskyroms; partijos iškelia į valdžią politikus, kurių elgsena daro milžinišką poveikį visuomenei pirmiausia per vyriausybės sprendimus ir veiksmus. Anot *Jean Blondel*, partijos yra vienas įdomiausių ir vienas naujausių politinio gyvenimo institutų³.

1.1. Politinių partijų formavimosi istorinės ir teisinės prielaidos.

Politinės partijos teisėje – valstybių ilgametės istorinės – politinės raidos ir patirties rezultatas. Tai lemia, kad neįmanoma visapusiškai suvokti šiuolaikinių politinių partijų statusą, ignoruojant jų atsiradimo ir vystymosi istorines aplinkybes. Partijos idėja yra daugialypė ir vystėsi dėl politinių, socialinių, ekonominių ir teisinių tikrovės pokyčių.

Nepaisant to, kad nors „frakcijos“ ir „politinės grupės“ įvairiomis formomis egzistavo dar Senovės Romoje (patricijai ir plebėjai), viduramžių Italijos miestuose (gveľfai ir gibelinai), XVIII a. Švedijoje („skrybėlės“ ir „kepurės“), tačiau pirmosios politinės partijos (tokios, kokias mes jas suprantame dabar) atsirado per didžiąsias buržuazines revoliucijas, kai suvereno (karaliaus) valdžia pereina tautai, t.y. tauta pati ima spręsti, ką rinkti į valdžią, kokia turetų būti vykdoma valstybės politika. Šio laikotarpio politinių partijų spektras labai siauras, jos negausios ir neįtakingos. Galima skirti tik dvi politinių partijų grupes (ideologiniu pagrindu) – tai partijos, remiančios senąją visuomenės santvarką, ir partijos, kurios vienaip ar kitaip rėmė ir skatino naujoves ir permainas galiojusioje santvarkoje.

² Krupavičius A., Luošaitis A. Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004. P. 297.

³ Blondel J. An introduction to Comparative Government. London, Weidenfeld, 1969. P. 221.

Tačiau situacija gana greitai keičiasi ir politinės partijos įgyja vis daugiau svorio valstybės politiniame gyvenime. Tokius pokyčius objektyviai lėmė daugybė faktorių ir istorinių visuomenės vystymosi procesų – tai ir socialinių prieštaravimų didėjimas; ir pačios visuomenės struktūros sudėtingumas, vis didesnio visuomenės masių ir spektro įtraukimas į politiką; iš kitos pusės – valstybės administracinio aparato sudėtingumas, valstybinio reguliavimo apimčių didėjimas, spartus regionų ekonominis vystymasis, apsprendęs specifinių regioninių interesų atsiradimą; galų gale ir spartus techninis ir komunikacijų vystymasis. Minėti veiksniai lėmė politinių partijų vystymąsi ir įtakos didėjimą, tačiau tik XX amžiaus viduryje politinių partijų statusas buvo įtvirtintas valstybių konstitucijose ir įstatymuose, ir tik XX amžiaus septintame – aštuntame dešimtmečiuose atsiranda valstybinis politinių partijų finansavimas bei jo reglamentavimas.

Max Weber buvo vienas iš pirmųjų politikos sociologų, atkreipusių dėmesį į politinių partijų istoriškumą. Jis teigė, kad istorinėms protopartijomis buvo aristokratų svitos, „gerbiamų žmonių“ (pirmiausia buržua) partijos, ir tik galiausiai „demokratija, visuotinė rinkimų teisė, būtinybė agituoti ir organizuoti mases, vieningos aukščiausios vadovybės ir griežčiausios drausmės įsigalėjimas“⁴ iškėlė modernias masines partijas arba „politines organizacijas pagal interesus“⁵.

Demokratijos įsitvirtinimo istorija Vakarų Europoje yra pilietinės visuomenės institucijų reikalavimų išplėsti politinį atstovavimą ir valdžios elito pastangų išlaikyti savo galias sąveikos istorija⁶.

Ilgą laiką politinės partijos buvo traktuojamos kaip tam tikros privačios organizacijos, klubai, asmenų susivienijimai, kurių veiklos nereguliavo valstybė. Beje, minimalus politinių partijų veiklos reglamentavimas yra būdingas ir dabar valstybėms, turinčioms anglosaksų teisės sistemą (pvz. Didžioji Britanija). Palaipsniui šios privačios organizacijos tapo pripažinta politinės sistemos dalimi, jų vaidmuo ir reikšmė pripažinta iš pradžių doktrinos, o vėliau ir įtvirtinta ir valstybių teisės aktuose.

Pirmosios šiuolaikinės politinės partijos, tai yra politinės organizacijos, kurios iki šiol egzistuoja konkrečiose pasaulio demokratijose atsirado XIX a. pirmojoje pusėje ar jo viduryje – 1828 metais Jungtinių Valstijų Demokratų, 1854 m. Respublikonų, 1832 m. Anglijos Konservatorių, 1867 m. Liberalų partija.

⁴ Weberis M. Politika kaip profesinis pašaukimas // Politologija. 1991, Nr. 1 (2). P. 43.

⁵ Ten pat, P. 41.

⁶ Rose R., Munro N. Elections and Parties in New European Democracies. Washington D. C.: Congressional Quarterly Press, 2003. P. 34.

Modernios politinės partijos samprata yra siejama su masine partija (masinės integracijos partija pagal Sigmund Neumann tradiciją). Masinė partija pagal bendrą apibrėžimą yra politinė organizacija, veikianti masinio dalyvavimo politikoje sąlygomis, o jos funkcijos yra: (1) rinkimų alternatyvų apibrėžimas; (2) politinė piliečių integracija ar mobilizacija; (3) skirtingų interesų agregacija; (4) politinių vadovų iškėlimas, viešosios politikos formulavimas. Masinės partijos atsiradimą skatino atstovaujamosios valdžios institucijų sukūrimas ir laipsniškas visuotinės rinkimų teisės įsigalėjimas.

Hans Daadler išskyrė tris skirtingus politinių partijų raidos būdus, kurie priklauso nuo tokių faktorių, kaip renkamos vyriausybės įsitvirtinimo, visuotinės rinkimų teisės įteisinimas, industrializacijos ir urbanizacijos laikas bei nuoseklumas tarpusavio sąveikos⁷. Pirmuoju būdu formavosi Jungtinių Valstijų partinė sistema. Joje atsakinga vyriausybė ir visuotinė rinkimų teisė įsigaliojo anksčiau nei prasidėjo šalies industrializacija ir urbanizacija. Todėl Amerikoje neatsirado įtakingos socialistinės krypties politinės partijos. Antruoju būdu tvarkėsi Didžioji Britanija, kurioje laipsnišką visuotinės rinkimų teisės įsigaliojimą gerokai aplenkė renkamos valdžios institucijos ir industrializacija. Kaip pramoninės revoliucijos padarinys susikūręs, bet politiškai neatstovaujamas XX a. pradžios darbininkų judėjimas tapo šalies Darbo partijos pagrindu. Trečiuoju būdu formavosi Vokietijos politinės partijos. Čia industrializacija ir visuotinės rinkimų teisės įsigalėjimas gerokai aplenkė centrinės atstovaujamosios valdžios susikūrimą, todėl darbininkų klasė buvo integruota į autokratinę politinę sistemą, o jos interesams atstovavusi socialistinė partija virto revoliucijos partija, turinčia ribotą įtaką politinėje sistemoje⁸. Tačiau, H. Daalder pripažįsta, kad ši politinių partijų ir partinės sistemos raidos schema turi daug išimčių, todėl nėra tinkama įvertinti partijų ir jų sistemų, kurios formavosi žlugus komunistinėms ar autoritarinėms sistemoms, raidai.

Pokomunistinėse demokratijose politinių partijų formavimasis, skirtingai nei Vakarų Europoje, vyko nesant pilietinės visuomenės ar tik atsirandant jos užuomazgoms. Tai lėmė, kad daugelyje Rytų Europos demokratijų, o ir pačioje Lietuvoje politinių partijų ir politinės sistemos vystymasis ir formavimasis vis dar nėra pasibaigęs ir dar vyksta. Galima išskirti keletą bruožų, būdingų vadinamosioms naujosios demokratijoms:

- didžiulė politinių partijų pasiūla rinkėjui;

⁷ Krupavičius A., Luošaitis A. Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004. P. 298.

⁸ Daalder H. The „Reach“ of the Party System. In Mair P. (ed.) The West European Party System. Oxford: Oxford University Press, 1990. P. 81; Daalder H. The Rise of Parties. // <http://www.ned.org>; Political parties and Democracy. Washington D. C., November 18 – 19. 1996.

- didžiulė politinių partijų tarpusavio konkurencija, kurią skatina galiojanti proporcinė rinkimų sistema;
- nuolatinė valdančiosios šalį politinės partijos kaita;
- ideologinis politinių partijų nenuoseklumas, o kartais ir neapibrėžtumas;
- politinio sutarimo trūkumas ir politinių partijų skaidimasis asmenybių ir politinių idėjų, tautinių ir Europos tradicijų, laisvos ir reguliuojamos rinkos ir pan.

Trumpai apžvelgiant Lietuvos politinių partijų susikūrimo istorines realijas, galima paminėti pirmosios partijos Lietuvoje susikūrė XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje (1896 m. susikūrė LSDP, 1902 m. - LDP, 1905 m. – Lietuvos valstiečių sąjunga, LVS). Pirmosios politinės partijos atstovavo skirtingoms tautinio atgimimo judėjimo srovėms ir propagavo tautiškumą, krikščioniškąją demokratiją, liberalias ir socialistines idėjas, tačiau jų ideologinis tapatumas buvo silpnokas. Būdingas šių politinių partijų bruožas buvo tas, kad anot A. Šapokos, net svarbiausių tuometinių partijų lyderiai buvo tarsi „generolai be armijų, neturėjo nei suorganizuotų skyrių krašte, nei priemonių skleisti idėjoms ir siekiams“⁹.

Politinių partijų vaidmens valstybės ir visuomenės politiniame gyvenime didėjimas nulėmė jų institucianalizavimą. Šis procesas ypač spartus tapo po Antrojo Pasaulinio karo. Politinių partijų teisinis statusas įtvirtinamas įvairių valstybių konstitucijose, o atskiri politinių partijų statuso elementai detalizuojami įstatymuose. Beveik visos po Antrojo Pasaulinio karo priimtose konstitucijos turi nuostatas apie politines partijas, o atskiri jų teisinio statuso aspektai yra detalizuojami įstatymuose, specialiuose aktuose dėl politinių partijų (pvz. Vokietija), rinkimų įstatymuose (pvz. Meksika). Taip pat yra valstybių, kuriose reguliuojama tik atskiros politinių partijų statuso dalys, pvz. finansavimas (atitinkami įstatymai 1965 m. Švedijoje, 1969 m. Suomijoje, 1974 m. JAV).

1949 m. VFR Pagrindinis įstatymas įtvirtino specifinę politinių partijų funkcinę paskirtį: „Politinės partijos dalyvauja formuojant tautos politinę valią“. Be to, jos yra „steigiamos viešai, jų vidinė sandara turi atitikti demokratinius principus, jos privalo viešai skelbti finansines ataskaitas apie savo lėšų ir turto šaltinius bei panaudojimą“ (21 str. 1 d.).

Toks politinių partijų paminėjimas įkūnijo principą: atsiribojant nuo vienpartinės sistemos ir numatant politinių partijų pastangas daryti įtaką valstybės institucijoms, politinės partijos buvo sąmoningai konstitucionalizuotos, t.y. tiesiogiai pripažintos kaip visuomeninio ir valstybinio gyvenimo veiksniai – piliečių poreikius tenkinantys ir valstybės kūrimą bei kartu

⁹ Šapoka A. Lietuvos istorija. Vilnius: Mokslas, 1989. P. 519.

masines informacijos priemonės, Respublikos Prezidentą, teisėjus ar policininkus veikti būdu suvienijimas.¹⁰

Politinių partijų institucionalizavimas – tai jų kaip ypatingo instituto teisinis įvertinimas dviem lygmenimis: konstitucijoje ir įstatymuose, konkrečiai pasireiškiantis specifiniu politinių partijų registravimo nustatymu (registravimo sąlygos skiriasi nuo visuomeninių organizacijų registravimui keliamų sąlygų), teisės kelti kandidatus suteikimu registruotoms politinėms partijoms, rinkimų agitacijos finansavimu iš valstybės biudžeto ir pan.

Institucionalizavimas apėmė tokius politinių partijų teisinio statuso aspektus:

- 1) pačios politinės partijos sąvoką;
- 2) jos funkcijas;
- 3) politinės partijos steigimo tvarką;
- 4) jos veiklos principus ir teises garantijas;
- 5) politinės partijos finansavimo šaltinius ir lėšas;
- 6) finansinę kontrolę;
- 7) politinės partijos veiklos sustabdymą ir nutraukimą.

Taip pat įstatymais ir kitais teisės aktais yra nustatomi pagrindiniai organizacinės struktūros elementai, fiksuojami pagrindiniai politinių partijų veiklos principai, apibrėžiami politinių partijų ryšiai su įvairiomis valstybinės valdžios institucijomis.

Politinių partijų institucionalizavimą galima laikyti išoriniu politinių partijų reguliavimo metodu, kuri vykdo valstybės institucijos turinčios tautos suteiktus įgaliojimus. Be išorinio galima išskirti ir vidinį politinių partijų savireguliacijos metodą, kurį vykdo politinių partijų vadovaujantieji organai, nustatydami įvairius procedūrinius santykius tarp politinės partijos narių, sprendimų priėmimo procedūras ir pan.

1.2. Politinių partijų samprata ir apibrėžimas.

Norėdami apibrėžti politinės partijos sąvoką, turėtume išskirti politinių partijų požymius, išskiriančius politines partijas iš kitų visuomeninių organizacijų. Požymis, tai yra žymė, pagal kurią galima išskirti objektą iš visumos; objekto individuali savybė.

Amerikiečių politologas Dž. La Palambar išskiria keturis politines partijas apibūdinančius požymius:

¹⁰ Марченко М. Н. Политическая система современного буржуазного общества. Москва. 1981. Р. 240.

1. Kiekviena politinė partija yra idealogijos nešėja, kuri yra tam tikras ypatingos pasaulėžiūros atspindys.
2. Kiekviena politinė partija yra organizacija, t.y. ilgalaikis žmonių susivienijimas įvairiose politikos lygmenyse, nuo tarptautinio iki savivaldos.
3. Kiekvienos politinės partijos veiklos tikslas yra valdžios siekimas ir jos įgyvendinimas.
4. Kiekviena politinė partija siekia užsitikrinti kuo platesnę piliečių paramą, pradedant balsavimu per rinkimus ir baigiant aktyvia naryste politinėje partijoje.¹¹

Žymus Rusijos profesorius *B. E. Чиркин* skiria tokius politines partijas apibūdinančius požymius:

1. Tai laisvai valstybės piliečių sudaroma autonominė (t.y. savivaldą turinti) organizacija (t.y. politinė partija yra steigama laisvanoriškos narystės pagrindu).
2. Tai nuolatinio pobūdžio organizacija (t.y. politinė partija savo veiklą vykdo tęstinį laiko tarpą, jos veiklai būdingas tęstinumas).
3. Vienijimasis į politinę partiją vyksta ideologiniu pagrindu (t.y. politinės partijos nariai siejami ne tik bendrų interesų, bet ir bendrų vertybių).
4. Tai nekomercinė organizacija (politinės partijos veiklos tikslas yra ne finasinės komercinės naudos gavimas, o politinių jos narių siekių realizavimas), nors atskiri politinės partijos padaliniai ir gali vykdyti tam tikrą politinės partijos įstatuose ir įstatymuose apibrėžtą veiklą, kuri padėtų išlaikyti politinę partiją.
5. Politinė partija įtakoja tautos politinės valios formavimąsi ir išraišką, naudodamos tik taikaus poveikio priemones, kurios yra apibrėžtos valstybės teisės aktuose.
6. Tai organizacija, kuri yra suformuota ir veikia, remdamasi demokratiniiais principais, tokiais kaip viešumas, atvirumas ir žodžio laisvė.
7. Politinės partijos tikslas yra pasiekti valstybinę valdžią, ją vykdyti ar bent jau tiesiogiai įtakoti jos priimamus sprendimus; tai irgi daroma tik taikaus poveikio priemonėmis¹².

Be jau paminėtų požymių galima būtų paminėti tai, kad politinė partija, tai organizacija, turinti juridinio asmens teises. Juridinio asmens statusas įgalina politinę partiją „savo vardu įgyti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme“. Juridinio asmens statusas svarbus aiškinantis politinių partijų lėšų, narių atsakomybės klausimus. Pažymėtina,

¹¹ Pagal Марченко М. Н. Политическая система современного буржуазного общества. Москва. 1981. Р. 243.

kad 1990 m. Lietuvos Respublikos Politinių partijų ir organizacijų įstatymo 4 str. įtvirtina nuostatą, kad „politinė partija ar politinė organizacija ir jų statutuose (įstatuose) nurodyti struktūriniai padaliniai yra juridiniai asmenys nuo partijos ar politinės organizacijos įregistravimo dienos“. Šiuo metu galiojančio įstatymas¹³ patikslina, kad politinė partija yra viešasis juridinis asmuo, be to, praktiškai visos procedūros (steigimo, reorganizavimo, likvidavimo) yra analogiškos arba panašios likusių Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančių juridinių asmenų procedūroms. Tačiau Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, nepaisant jų ypatingo vaidmens ir reikšmės, nėra skiriama atskiro straipsnio, nors religinėms bendruomenėms ir bendrijoms (LR CK 2.37 str.) ir profesinėms sąjungoms (LR CK 2.38 str.) įstatymo leidėjas skiria po atskirą straipsnį.

Remdamiesi išvardytais politinių partijų požymiais, galėtume suformuluoti politinės partijos apibrėžimą. Politinė partija – savarankiškas, savivaldą turintis piliečių susivienijimas, suformuotas, remiantis savarankiška naryste, turintis tam tikrą vidinę struktūrą ir politinius veiklos tikslus.

Politinė partija – tai daugiau ar mažiau stabilus, turintis tam tikrą vidinę struktūrą piliečių susivienijimas, kurio pagrindinis tikslas yra tiesioginis arba netiesioginis valdžios vykdymas (realizavimas), dalyvavimas politikoje arba valstybinės valdžios institucijų priimamų sprendimų įtakojimas.

Politinė partija – tai visuomeninis susivienijimas, sukurtas dalyvauti politiniame procese, ir, siekiantis gauti valdžią ir ją vykdyti konstitucinėmis priemonėmis, veikia tęstinį laiko tarpą ir turi politinę programą¹⁴.

Politinė partija – tai pilietinė organizacija, išreiškianti visuomenės sluoksnių idealus ir interesus¹⁵.

Partija – įstatymų nustatyta tvarka įregistruota politinė partija ar politinė organizacija, dalyvaujanti politinėje kompanijoje ir tam tikslui užregistruota Vyriausiosios rinkimų komisijos šios komisijos nustatyta tvarka.

Estijos partijų įstatymas 1str. politinę partiją apibūdina kaip savanorišką politinį Estijos piliečių susivienijimą, įregistruotą įstatymo nustatyta tvarka ir siekiantį išreikšti savo narių ir rėmėjų politinius interesus, taip pat įgyvendinti valstybinę valdžią ir vietos savivaldą.

Rusijos federacinis politinių partijų įstatymas politinę partiją apibrėžia kaip visuomeninį susivienijimą, sudarytas siekiant užtikrinti Rusijos federacijos piliečių

¹² Чиркин В. Е. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт. Москва: ЗЕРКАЛО, Р. 448.

¹³ Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1831.

¹⁴ Юдин Ю. А. Политические партии и право в современном государстве. Москва. 1998. Р. 50.

dalyvavimą visuomenės politiniame gyvenime, formuojant ir išreiškiant jų politinę valią, dalyvaujant visuomeninėse ir politinėse akcijose, rinkimuose ir referendumuose, o taip pat siekiant atstovauti piliečių interesus valstybinės valdžios ir savivaldos institucijose.

Įdomu, tai, kad ilgą laiką nebūtume neradę politinės partijos apibrėžimo Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje politinės partijos yra minimos Konstitucijos 35 str., 44 str. 2 d., 83 str. 2 d., 113 str. 2 d., 114 str. 1 d., 141 str. Pirmąjį kartą politinės partijos yra minimos Konstitucijos antrajame skirsnyje „Žmogus ir valstybė“, kuriame įtvirtinama nuostata, kad: „piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams. Niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiai nors bendrijai, politinei partijai ar asociacijai. politinių partijų, kitų politinių ir visuomeninių organizacijų steigimą ir veiklą reglamentuoja įstatymas“¹⁶. Senojo Lietuvos Respublikos politinių partijų ir organizacijų įstatymo preambulė politinių partijų svarbą ir vaidmenį, tačiau neišvardina jų apibrėžimo: „Politinių partijų ir organizacijų įvairovė užtikrina Lietuvos Respublikos politinės sistemos demokratiškumą. Politinės partijos ir organizacijos jungia Lietuvos Respublikos piliečius bendriems politiniams tikslams įgyvendinti, padeda formuoti ir išreikšti Lietuvos piliečių interesus ir politinę valią“¹⁷. Nors ir neišvardindamas tiesiogiai įstatymas atskiruose straipsniuose detalizuoja politinės partijos sąvokos atskirus elementus. Vis dėlto, įstatymo leidėjas naujajame, šiuo metu galiojančiame, Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatyme šį kazusą ištaisė: politinė partija yra savo pavadinimą turintis, pagal šį Įstatymą įsteigtas viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti savo narių politinius interesus, padėti išreikšti Lietuvos Respublikos piliečių politinę valią, siekti dalyvauti įgyvendinant valstybės valdžią ir savivaldos teisę¹⁸. Beje po kelių mėnesių priimtame Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatyme politinė partija apibrėžiama kaip viešasis juridinis asmuo, įregistruotas ir veikiantis pagal Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymą¹⁹.

Politinių partijų vaidmuo ir reikšmė valstybės politiniame gyvenime nebūtų pilnai atskleistas, jei neišvardytume politinių partijų funkcijų. Politinių partijų funkcijos, tai pagrindinės jų veiklos pusės ir kryptys, apsprendžiamos politinių partijų tikslų ar uždavinių;

¹⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius. 1993, P. 504.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.

¹⁷ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų įstatymas // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 91-1763.

¹⁸ Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 54-1831.

funkcijos nusako jų paskirtį, vaidmenį ir veiklą valstybės politiniame gyvenime. Galima būtų išskirti tokias politinių partijų funkcijas:

1. Politinės partijos yra tarpininkas tarp valstybės ir visuomenės:

- politinė partija suteikia galimybę individui save politiškai realizuoti, suderinti savo interesus su tam tikros grupės interesais;
- politinė partija suteikia galimybę tam tikroms visuomenės grupėms save realizuoti politikoje, suderinti savo interesus su tam tikros grupės interesais;
- politinė partija padeda organizuoti politinį procesą, išgryninti visuomenėje vyraujančias idėjas ir tendencijas;
- politinė partija užtikrina atgalinį ryšį tarp išrinktų valdžios institucijų ir visuomenės parinkimų (tai „komunikatyvinė“ politinių partijų funkcija, labai svarbi demokratinėse valstybėse, įgalinanti visuomenę dalyvauti valstybės politiniame gyvenime, laiku reaguoti į politinės situacijos pokyčius);
- politinė partija - tai institucinė forma valstybės krizėms įveikti;
- politinė partija ruošia potencialius kadrus valstybės valdžios institucijoms.

Šis politinės partijos kaip tarpininko tarp valstybės ir visuomenės yra objektyviai būtinas užtikrinti visuomenės kaip dinamikos ir valstybės kaip statikos atitiktį.

2. Politinės partijos yra valdžios institucijų organinė dalis:

- politinė partija užtikrina valdžios struktūrų formavimą;
- politinė partija užtikrina efektyvų Parlamento darbą;
- politinė partija formuoja ir nustato Vyriausybės politiką;
- politinė partija tiesiogiai įtakoja valstybės vadovo rinkimus;
- politinė partija užtikrina savivaldos institucijų funkcionavimą.

Apibendrinat šią politinių partijų funkciją, galima teigti, kad politinė partija dalyvauja formuojant ir kontroliuojant valstybinės valdžios institucijas. Be to, parenka galimus valstybių lyderius ir juos palaiko.

Be jau minėtų politinių partijų funkcijų galima būtų išskirti dar kelias pagrindines politinių partijų veiklos kryptis:

Politinė partija yra priemonė ir būdas kovoti skirtingoms; tarpusavy besivaržančioms, visuomenės grupėms dėl valstybinės valdžios. Tam tikros visuomenės grupės siekdamos valstybinės valdžios, turi remti vieną ar kitą politinę partiją, o remiama politinė partija,

¹⁹ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. IX-2428.

laimėjusi rinkimus, atsidėkoja rėmėjui priimdama atitinkamus sprendimus arba iškelia remiančių jėgų atstovus į rinkimus. Taigi kova vyksta įstatymo apibrėžtais būdais, o nugalėtas, kas surenka daugiausiai rinkėjų balsų.

Politinės partijos formuoja ir įtakoja valstybės vykdomą vidaus ir užsienio politiką. Tai vyksta per politinės partijos kandidatus išrinktus ar paskirtus į atitinkamus valstybinės valdžios postus. Sprendimų priėmimo procese nėra pamiršamos ir opozicinės politinės partijos, kurių nuomonė taptų oficialia valstybės pozicija opozicinei politinei partijai iškovojus valdžią.

Politinės partijos atlieka ideologinę funkciją, t.y. politinė partija skleidžia visuomenėje tam tikras vertybes (priklausomai nuo atstovaujamos ideologijos), savo požiūrį į jas, aiškina ir propaguoja savo programines nuostatas ir tikslus. Ši partijų ideologinė funkcija svarbi ir tuo, kad formuoja visuomenės narių pasaulėžiūrą, vertybių skalę, o taip pat visuomenės pliuralizmą ir demokratiškumą; atskleidžia, pagrindžia ir formuoja didelių socialinių grupių politinius interesus. Kita vertus, politinė partija, skleisdama vieną ar kitą ideologiją ir pasaulėžiūrą, formuoja tinkamą savo veiklai socialinę – psichologinę aplinką.

Kaip jau minėjome, politinės partijos daro lemiamą įtaką visoms valstybės institucijoms, tiek jų formavimui, tiek kasdieniam funkcionavimui, o taip pat įtakoja valdžios šakų tarpusavio santykius. Ypač tai pastebima parlamentinėse respublikose, kur Vyriausybės sudėtis sutampa su ją sudariusios valdančiosios politinės partijos viršūnės sudėtimi, nes Vyriausybės nariu gali tapti tik Parlamento narys (pvz. Didžioji Britanija, Italija).

Svarbus politinių partijų vykdomos veiklos, kartu ir pačio jų egzistavimo tikslas yra įvairių socialinių sluoksnių ir interesų grupių, tai yra privačių (valstybės prasme) interesų pavertimas į politinį interesą. Politinė partija siekia realizuoti, įgyvendinti, visų pirma, tų tų visuomenės grupių interesus, kurios remia politinę partiją. Tačiau negalima teigti, kad tie grupiniai interesai yra tenkinami pažeidžiant ar neatsižvelgiant į kitų visuomenės grupių interesus, nes bet kuri politinė partija vengdama socialinių konfliktų, privalo atsižvelgti ir į likusias visuomenės interesus. Todėl paprastai negalima politinės partijos laikyti vienos visuomenės grupės statytiniu. Galima teigti, kad politinė partija formuoja valstybės politinį kursą, kuris padėtų išspręsti visuomenėje egzistuojančius konfliktus ir problemas.

Demokratinė politinė partija siekia užtikrinti efektyvų valstybės politinės sistemos funkcionavimą, suderinti ir realizuoti skirtingus visuomenės grupių interesus, egzistuojančios santvarkos stabilumą, tuo pačiu išsaugant jos dinamiką, savikontrolės ir vystymosi prielaidas ir galimybes.

Tradiciškai demokratinėse valstybėse politinių partijų veikla apsiriboja rinkimine kampanija, kova dėl vietų Parlamente bei Vyriausybėje, kova dėl Prezidento posto. Nedemokratinėse valstybėse politinių partijų veikla neapsiriboja išvardytomis veiklos kryptimis; jos siekia įtakoti valstybės tarnautojų ir institucijų priimamus sprendimus, kišasi į jų veiklą, yra savotiškas lyderis, kuriam niekas negali prieštarauti, valstybės gyvenime (pvz. Meksikos Institucinė revoliucinė partija, Darbo partija Angoloje, taip pat Taivano ir Indonezijos politinės partijos).

Politinės gali būti skirstomos ir klasifikuojamos remiantis įvairiais kriterijais – organizacine struktūra, narystės sąlygomis, dalyvavimu realizuojant valstybinę valdžią, politine orientacija ir kitais kriterijais. Pateiksime keletą klasifikacijų.

Pagal organizacinę struktūrą galima skirti:

1. Hierarchines partijas, su apibrėžta fiksuota naryste. Tokios politinės partijos turi įstatuose (statute) aiškiai apibrėžtą hierarchinę struktūrą, jos vadovai turi tam tikrus valdingus įgalinimus renkantis politinės partijos veiklos kryptis ir strategiją, o taip pat sprendžiant kasdienės veiklos klausimus. Šių politinių partijų nariai, kaip taisyklė, turi mokėti nustatytą nario mokestį, gauna narystę politinėje partijoje patvirtinantį dokumentą. Beje, Islamo šalyse politinių partijų narių hierarchija dažnai nustatoma religinių draugijų principu.
2. Politines partijas, neturinčias formalios struktūros. Tokios politinės partijos neturi formalios ir aiškiai apibrėžtos struktūros, jos nariai konsoliduojasi tik prieš rinkimus. Tokių politinių partijų organai turi ne valdingus įgalinimus, o koordinacinius įgalinimus, politinių partijų vadovai negali nario įpareigoti dalyvauti politinėje kovoje. Šios politinės partijos neturi nario mokesčio, formalios narystės ir ją patvirtinančių dokumentų. Šių politinių partijų egzistavimas yra patvirtinamas kandidatų rinkimuose iškelimu.

Aiškiai apibrėžtą struktūrą turinčioms politinėms partijoms yra būdingi įvairūs vidiniai struktūros dariniai (jie privalo būti apibrėžti politinės partijos įstatuose) pradedant „tiriamaisiais padaliniais“, vykdančiais įvairių visuomenėje vykstančių socialinių procesų tyrimą (Italijoje) ir baigiant „struktūrinėmis grupuotėmis“ (Palestinoje).

Politinės partijos kaip organizacijos samprata būtų nepilna jei nepalygintume jos su kitomis visuomenėje veikiančiomis organizacijomis, kurios irgi mažesne ar didesne dalimi įtakoja visuomeninį gyvenimą.

Visuomenė yra daugialypė, jos nariai norėdami patenkinti savo poreikius, kurie yra labai skirtingi, steigia įvairius junginius, nes organizuotam vienetui yra daug lengviau

atstovauti savo interesus ar pasiekti tam tikrą tikslą arba rezultatą. Taip visuomenėje atsiranda interesų grupės, tai įvairiausi visuomeniniai dariniai – nuo profesinių sąjungų, aplinkosaugos ir vartotojų grupių iki atskirų ir labai skirtingų problemų, tarkim branduolinė energetika, gamtos apsauga – kurie susieja individą su viešosiomis valstybėje ir visuomenėje veikiančiomis institucijomis ir siekia paveikti viešąją politiką. Šios organizacijos kartu yra ir demokratinės valstybės požymis.

Asmens teisė kurti įvairius visuomeninius darinius (asociacijas, organizacijas) yra įtvirtinta ne tik valstybių teisės aktuose bet ir globaliniu mastu. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija įtvirtina kiekvieno asmens teisę jungtis į asociacijas (20 str.). Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 22 str. skelbia, kad kiekvienas žmogus turi teisę laisvai su kitais asmenimis jungtis į asociacijas, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas bei stoti į jas ginti savo teisėtus interesus. Analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (11 str.).

Asmenys, dirbantys (pagal darbo sutartis ar kitais teisėtais, įstatymų nustatytais, pagrindais) Lietuvos Respublikoje asmenys turi teisę kurti profesines sąjungas savo interesams atstovauti. Profesinės sąjungos yra savanoriškos, savarankiškos ir savaveiksmės organizacijos, atstovaujančios ir ginančios darbuotojų profesines, darbo, ekonomines, socialines teises ir interesus²⁰.

Taigi profesinės sąjungos nerealizuoja savo narių politinių interesų, tačiau jos gali įtakoti tam tikrus valstybinės valdžios institucijų priimamus sprendimus. Visų pirma, sprendimus susijusius su socialine valstybės politika, atlyginimais, garantijomis ir kitomis dirbančiųjų teisėmis bei pareigomis. Be to, Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas nustato, kad į profesinių sąjungų vidaus reikalus neturi teisės kištis valstybės institucijos, darbdaviai ar jų įgalioti atstovai, įmonės, organizacijos, organizacijos valdymo organai, administracija, pareigūnai, politinės partijos ir kitos visuomeninės organizacijos, o asmenys, trukdantys profesinių sąjungų veiklą, atsako pagal įstatymus²¹.

Pagal savo statutus, kanonus ar kitas normas Lietuvoje veikia ir religinės bendruomenės ir bendrijos, kurių pagrindinis tikslas padėti išreikšti savo nariams dvasinius ir religinius poreikius bei interesus. Teisė jungtis į religines bendruomenės ir kitas tradicines religines organizacijas (apima valstybėje veikiančias ir kitas tradicines, tačiau nekrikščioniškas religijas išpažįstančias organizacijas) yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos

²⁰ Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Valstybės Žinios. 1991, Nr. 34-933.

²¹ Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Valstybės Žinios. 1991, Nr. 34-933.

Konstitucijoje. Taip yra užtikrinamas Konstitucinės garantuojamos tikėjimo teisės (26 str.) įgyvendinimas ir išreiškiama principinė valstybės nuostata dėl religinių bendruomenių.

Šalyje veikiančios religinės bendruomenės ir bendrijos laisvai skelbia savo mokslą, atlieka savo apeigas, turi maldos namus, labdaros įstaigas ir mokyklas dvasininkams rengti.

Tradicinės religines bendruomenės ir bendrijos yra juridiniai asmenys (LR CK 2.37 str. 1 d.). Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse reglamentuotas religinių bendruomenių ir bendrijų turtines teises detalizuoja Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (Valstybės žinios. 1995, Nr. 89-1985).

Kitus viešuosius interesus asmenys gali tenkinti jungdamiesi į asociacijas. Asociacija – savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus.²² Susidurdami su visuomenėje egzistuojančiomis problemomis ir jas sprendami, „žmonės „asocijuojasi“, o interesai pamažu tampa „organizuotais““.²³

Kaip ir politinės partijos, profesinės sąjungos ar religinės bendruomenės asociacijos yra juridiniai asmenys. Skirtingai nei anksčiau minėtų organizacijų asociacijų steigėjais gali būti ne tik fiziniai asmenys, bet ir (ar) juridiniai asmenys, sudarę steigimo sutartį. Beje, visoms išvardintoms visuomeninėms organizacijoms, veikiančioms Lietuvos Respublikos teritorijoje yra bendras vienas bruožas – jų veikla negali būti priešinga Lietuvos Respublikos konstitucijai ir įstatymams, negali pažeisti valstybės suverenumo ir teritorinio vientisumo.

Atskirų individų konsolidaciją ir jungimąsi į minėtus visuomeninius darinius lemia visuomenėje egzistuojantys skirtingi interesai ir jų pagrindu veikiančios įvairios interesų grupės. Visuomenėje veikiančios interesų grupės tarsi užtikrina sąveiką tarp valstybės ir jos piliečių. Pagrindinis jų skirtumas nuo politinių partijų yra tas, kad jų pagrindinis tikslas nėra dalyvavimas rinkimuose ir valstybinės valdžios institucijų suformavimas. Anot *D. Simpson*, interesų grupė – tai organizacija, siekianti daryti įtaką palyginti siaurai viešosios politikos sferai, tačiau pati nesiekianti valdyti.²⁴

²² Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 25-745.

²³ Krupavičius A., Luošaitis A. Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004. P. 179.

²⁴ Simpson D. Pressure Groups: Access to Politics. London: Hodder and Stoughton, 1999, P. 5.

Ch. Lindblom ir *E. Woodhouse* interesų grupių veiklą apibrėžia kaip sąveiką, per kurią individai ir privačios grupės, neturinčios valstybinės valdžios, bando daryti įtaką viešėjai politikai, taip pat ir tie vyriausybės valdininkų veiksmai, kurie išeina už tiesioginio savo valdžios panaudojimo ribų²⁵.

Apibendrinant, galima išskirti tokius interesų grupių požymius:

- vienija individus, turinčius bendrus interesus ar tikslus, ir jiems atstovauja;
- tai organizacijos požymius turinčios struktūros;
- jos siekia daryti poveikį įvairiems oficialios valdžios priimamiems sprendimams;
- interesų grupės nesiekia politinės valdžios, formuoti valstybinės valdžios institucijas ir dalyvauti jų veikloje.

Politinėmis partijomis pagrįsta politinė konkurencija yra neišvengiamas demokratinės visuomenės elementas. Politinės partijos kaip savarankiškas piliečių susivienijimas su tam tikra struktūra ir vidine naryste padeda skirtingoms visuomenės interesų grupėms realizuoti savo politinius siekius.

²⁵ Lindblom Ch., Woodhouse E. Politikos formavimo procesas. Vilnius, Algarvė. 1999, P. 118-119.

2. Politinių partijų finansavimo teisinis reglamentavimas.

Greta kitų visuomeninių organizacijų veikiančioms politinėms partijoms savo išskirtinei funkcijai visuomenės politiniame gyvenime vykdyti yra reikalingos finansinės lėšos. Kam politinei partijai reikalingi pinigai? Tai, visų pirma, lėšos reikalingos rinkimų kampanijai (politinė kampanija – įstatyme nustatytu laikotarpiu, politinės kampanijos dalyvių, rinkėjų ir kitų fizinių bei juridinių asmenų veikla, susijusi su Seimo, Respublikos Prezidento rinkimais, rinkimais į Europos Parlamentą, savivaldybių tarybų rinkimais ar referendumu, skirta rinkimų (referendumo) agitacijai, politinei reklamai ir jos finansavimui) apmokėti, palaikant save ar partijos keltus kandidatus per valstybės institucijų rinkimus (Seimo, Prezidento ir savivaldybių tarybų rinkimai). Per rinkimų kampaniją politinės partijos leidžia pinigus, visų pirma, taip vadinamai politinei reklamai per visuomenės informavimo priemones – televiziją ir žiniasklaidą (tai sudaro maždaug 80 % per kampaniją panaudojamų lėšų). Likusias išlaidas sudaro partijos programos ir kitos agitacinės medžiagos spausdinimas, kitos organizacinės lėšos.

Antra, lėšos skiriamos partijai, kaip tam tikrai struktūrai ar organizaciniam vienetui išlaikyti ir gyvuoti, t.y. šiomis lėšomis yra apmokamos partijos veiklai reikalingos patalpos, transporto priemonės, mokami atlyginimai ir honorarai, taip organizuojami įvairūs renginiai ir akcijos rinkėjams (elektoratui) gausinti ir išlaikyti.

O. P. Kudinov savo monografijoje skirtoje rinkimų procesams analizuoti pabandė įvardinti kam naudojamos politinių partijų ir kandidatų piniginės lėšos per rinkiminę kampaniją:²⁶

- vietai masinėse informavimo priemonėse nusipirkti;
- lobistiniam darbui su valstybės administracinio aparato, visuomenės elito ir kitais jos atstovais;
- komandos išlaikymui;
- juridiniam rinkiminės kampanijos palaikymui (įvairių valstybėje egzistuojančių nustatytų procedūrų vykdymui);
- priešrinkiminės agitacinės medžiagos spausdinimui ir gaminimui;
- mitingų, susirinkimų organizavimui;

²⁶ Кудинов О. П. Большая книга выборов: как проводятся выборы в России. Монография. Москва: ЗАО издательство Арт Бизнес Центр. 2003, Р.

- pašto išlaidoms;
- įvairių konsultantų ir ekspertų atlyginimams;
- patalpų nuomai, transportui ir apsaugai;
- kandidatų ir (ar) jo atstovų kelionėms po šalį;
- darbui su elektoratu ir pan.

O. P. Kudinov pabrėžia, kad tik kruopštus ir išankstinis rinkiminės kampanijos išlaidų planavimas ir modeliavimas gali užtikrinti pačios rinkiminės kampanijos sėkmę.

Taigi, apibendrinant, galima teigti kad finansai politinėms partijoms yra svarbūs dėl jų neabejotino poveikio rinkimų rezultatams ir kaip priemonė įrankis užtikrinti kasdieninę politinių partijų veiklą. XX – ojo amžiaus 7 – ojo dešimtmečio žinomas Kalifornijos politikas *Jesse Unruch* yra sakęs, kad pinigai – tai „motinos pienas politikai“²⁷. Sunku nesutikti ir su *Herbert Alexsander* teiginiu, kad kaip tik „pinigai [politikoje] gali nupirkti gėrybes, gebėjimus ir paslaugas“.²⁸

2.1. Politinių partijų finansavimo šaltiniai.

Demokratinėje valstybėje politinės valdžios pasiskirstymas žymia dalimi priklauso nuo rinkimų rezultatų, o tai reikalauja iš partijų sukurti gyvybinius ryšius su visuomenės grupėmis, kurios remtų partijų skelbiamas vertybes, tikslus ir siūlomas politikos alternatyvas. Taigi, kaip matome, politinėms partijoms piniginių lėšų reikia išties nemažai. Kaip politinė partija tas lėšas gali gauti? Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymo 14 str. nustato, kad politinių partijų įstatai nustato partijos nario mokesčių dydžio nustatymo ir mokėjimo tvarką, o kitus politinių partijų finansavimo šaltinius, lėšų ir turto gavimo, tvarkymo ir panaudojimo apskaitos tvarką nustato kiti teisės aktai. Lietuvos respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas nurodo likusius finansavimo šaltinius (reiktų atkreipti dėmesį, kad pateikiamas sąrašas yra baigtinis) – tai, jau minėtas, politinės partijos nario mokestis; valstybės biudžeto dotacijos ir politinės kampanijos dalies išlaidų kompensacija; lėšos, politinės partijos gautos iš kitos jų veiklos; tarptautinių organizacijų, kurios narė yra Lietuvos Respublika ar Lietuvos Respublikos politinė partija,

²⁷ Pagal Nassmacher K. H. Introduction: Political Parties, Funding and Democracy. In Austin R., Tjernstrom M. (eds.) Funding of political Parties and Elections Campaigns. Stockholm, Trydells Tryckeri. 2003, P. 5.

²⁸ Alexsander H. E. Khayyam Zev Patiel and Theories of Public Financing. In Gagnon A., Tanguay B. (red.) Democracy witg Justine: Essays in Honuor of Khayyam Zev Paltiel. Ottawa, Carleton University Press. 1992, P. 362.

politinėms partijoms mokamos dotacijos; aukos; Lietuvos Respublikoje registruotų bankų paskolos politinei partijai.²⁹

Aptarkime kai kuriuos iš išvardytų politinių partijų finansavimo šaltinių atskirai.

2.1.1. Politinės partijos nario mokestis.

Jau minėtas Lietuvos Respublikos Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas nustato kad gali būti stojamasis nario mokestis ir periodinis nario mokestis, tačiau įstatyme yra padaroma išlyga, kad partijos įstatuose gali būti nustatyti ir kiti, įstatyme nenurodyti, nario mokesčiai.³⁰ Taigi, iš esmės, kokio dydžio ir kokius mokesčius iš savo narių rinkti, įstatymų leidėjas palieka politinių partijų savivaldai. Kaip jau minėjome, politinės partijos būna tiek formalios, su aiškia fiksuota naryste, ir neformalios, kurios apskritai neturi formalios narystės, taigi ir jokių nario mokesčių nenustato bei nerenka. Vis dėlto, politinės partijos prioritetu turėtų būti ne disponuojamų piniginių lėšų dydis, o narių ir jos propaguojamoms ideologinėms vertybėms pritarančių žmonių kiekis. Todėl politinės partijos, norėdamos pritraukti kuo daugiau potencialių narių į partiją, kaip taisyklė, nenustato didelių narystės mokesčių. Tarp Lietuvos Respublikos politinių partijų sutinkamas solidarumo mokestis, kuris sudaro tam tikrą procentą nuo valstybės tarnyboje dirbančių partijos narių atlyginimo.

2001 m. LSDP nurodė kad iš narių mokesčių gavo net 50 procentų partijos pajamų (348 tūkst. litų). LSC tais pačiais metais nurodė, kad jos narių mokesčiai sudarė 30 procentų partijos pajamų. 2002 –aisiais labai padidėjo LLS narių mokesčių indėlis, nors pastaroji partija turėjo bene mažiausią narių skaičių, minėtais metais net 13 procentų visų partijos pajamų sudarė narių mokesčiai.³¹

Vertinant apskritai, per pastaruosius metus jaučiama visos Vakarų Europos politinių partijų narystės stagnacija ar mažėjimas. O tai, be jokios abejonės, mažina politinių partijų finansinius išteklius. Šie politinių partijų nuostoliai dažniausiai yra kompensuojami iš valstybės biudžeto ar privačių asmenų įnašų, ne politinės kampanijos kaštai, nepaisant politinių partijų finansinės būklės, vis auga ir auga.

²⁹ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // 2004., Nr. 135-4894.

³⁰ Ten pat.

³¹ Žvaliauskas G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. Kaunas. Kauno technologijos universitetas. 2004, P. 135-136.

2.1.2. Valstybės biudžeto dotacijos ir politinės kampanijos dalies išlaidų kompensacija.

Jeigu prisiminsime politinių partijų pradžią, kai šios organizacijos turėjo privatų pobūdį, o valstybė į jų gyvenimą ir jų veiklos reguliavimą kišosi tik minimaliai, tai paramos, juo labiau finansinės skyrimas iš valstybės biudžeto politinėms partijoms, buvo sunkiai įsivaizduojamas.

Politinių partijų finansavimui iš valstybės biudžeto sudarė Vokietijos Federacinis Teismas ir Prancūzijos Konstitucinė Taryba.³² Antai, Vokietijos Federacinis Teismas savo specialioje išvadoje teigė, kad rinkimai yra politinis uždavinys, o politinėms partijoms yra suteiktos išskirtinės teisės įgyvendinti šį uždavinį. Todėl yra būtina valstybės lėšas skirti ne tik techninei rinkimų pusei organizuoti, bet ir pačioms politinėms partijoms, kurių dėka tie rinkimai yra apskritai organizuojami ir vyksta. Prancūzijos Konstitucinė Taryba, savo ruožtu, yra pabrėžusi, kad valstybinio politinių partijų finansavimo mechanizmas turi būti toks, kad nevestų prie demokratinės idėjų ir nuomonių įvairovės mažėjimo ir politinių partijų priklausomybės nuo valstybinės valdžios institucijų didėjimo. Būtent dėl šitos priežasties iš valstybės biudžeto skiriama pinigų suma praktiškai niekada nepadengia visų politinių partijų turimų išlaidų. Politinė partija yra priversta nuolat ieškoti kitų papildomų finansavimo šaltinių, norėdama išlikti pajėgia konkuruoti su kitomis politinėmis partijomis. O tai sudaro prielaidas politinei partijai kontaktuoti, o vėliau ir atspindėti kuo didesnės visuomenės dalies politines nuotaikas ir lūkesčius.

Galimybė, kad politinė partija, gaudama pinigus iš valstybės biudžeto, tarsi prisiims tam tikrus įsipareigojimus, pinigus duodančiojo atžvilgiu, t. y. tarsi ims atstovauti ne visuomenę ar atskiras interesų grupes, o valstybinės valdžios institucijas, buvo viena priežasčių stabdančių tiesioginės valstybinės paramos politinėms partijoms instituto atsiradimą. Buvo bijomasi, kad bus iškraipytas politinės partijos kaip bešališko tarpininko tarp valdžios institucijų ir visuomenės vaidmuo. Be to, valstybės tarnautojams, kurie skirsto lėšas potencialiai gali kilti noras paremti iš mokesčių mokėtojų kišenės svariau jiems parankias politines jėgas. Ir tik demokratijos procesų vystimasis, sprendimų priėmimo valstybinės valdžios struktūrose procedūrų skaidrėjimas ir visuomenės savimonės didėjimas didžia dalimi eliminavo tokią galimybę.

³² Марченко М. Н. Политическая система современного буржуазного общества. Москва. 1981. Р. 245.

Tačiau tiek politinės partijos kaip tarpininko tarp valstybės ir visuomenės vaidmens mažėjimas, tiek nesąžiningo politinių partijų finansavimo iš valstybės biudžeto galimybė kėlė ir kels grėsmę visam politiniam procesui ir apskritai demokratijai visuomenėje.

Dėl minėtų priežasčių, valstybinė parama politinėms partijoms yra griežtai reglamentuojama, aiškiai įvardinant paramos dydį ir kriterijus, kuriuos turi atitikti politinė partija, pretenduojanti gauti tokią paramą.

Skaidrios ir aiškiai apibrėžtos biudžeto pinigų skyrimo politinėms partijoms ir jų organizuojamoms rinkiminėms kampanijoms taisyklės yra esminė efektyvios politinių partijų konkurencijos prielaida. Tačiau tokių taisyklių sukūrimas slepia nemažai pavojų. Kaip jau minėjome, pernelyg didelė priklausomybė nuo valstybės dotacijų gali susilpninti politinių partijų nepriklausomybę. Valstybės biudžeto lėšų paskirstymas politinėms partijoms gali būti nesąžiningas opozicinių partijų atžvilgiu. Be to, valstybinis politinių partijų finansavimas, kaip taisyklė, yra nepopuliarus tarp rinkėjų. Kita vertus, valstybinės subsidijos suteikia politinėms partijoms ir kandidatams išteklių vykdyti savo funkcijas, sumažina politinių partijų nelygybę (nors jos ir nepanaikina) ir skatina piliečių dalyvavimą politikoje, taigi padidina pilietinės visuomenės poveikį valdžiai.

Iš biudžeto skiriamos lėšos skiriasi savo tikslinė paskirtimi:

- finansuojamos tik rinkiminių kampanijų išlaidos (pvz.: JAV, Vokietija);
- finansuojamos ir rinkiminių kampanijų išlaidos, ir skiriamos lėšos politinių partijų veiklai apskritai, t. y. skiriamos lėšos politinių partijų kasdienėms reikmėms tenkinti – dengiamos administracinės išlaidos, susijusios su agitacinės medžiagos gaminimu ir platinimu, partijos vidaus struktūros funkcionavimo užtikrinimui ir pan. (pvz.: Švedija, Suomija).

Skiriasi ir skiriamų lėšų paskirstymo mechanizmas:

- valstybės biudžeto lėšos paskirstomos proporcingai per rinkimus surinktiems balsams (pvz.: Norvegija, Vokietija, kur už kiekvieną gautą per rinkimus balsą politinei partijai yra skiriama tam tikra pinigų suma);
- biudžeto lėšos paskirstomos proporcingai per rinkimus gautų mandatų atstovaujamose valstybės institucijose skaičiui (pvz.: Danija, Švedija, Suomija);
- kitoks paskirstymo mechanizmas, sudėtingesnis nei paminėti, būdingas tik tai konkrečiai valstybei.

Pateiksime keletą tokių mechanizmų pavyzdžių. Štai Italijoje politinių partijų einamosioms išlaidoms yra skiriama trys ketvirtadaliai iš valstybės biudžeto skiriamų politinių partijų finansavimui lėšų. Ši suma tarp šalies politinių partijų paskirstoma proporcingai per paskutiniuosius rinkimus mandatų skaičiui. Likęs ketvirtis valstybinių lėšų yra skiriamas politinių partijų rinkiminėms išlaidoms. 85 procentai šių lėšų yra paskirstoma tarp visų šalies politinių partijų proporcingai per paskutiniuosius rinkimus gautiems balsams, o likusieji 15 procentų paskirstomi lygiomis dalimis tarp trijų didžiųjų šalies partijų, t. y. partijų, kurios per paskutiniuosius rinkimus iškėlė partinius sąrašus ne mažiau kaip dvejose trečiosiose šalies rinkiminėse apylinkėse ir gavo šalyje ne mažiau 2 procentų rinkėjų balsų.

JAV yra finansuojami tik prezidento rinkimai. Kiekvienas partinis kandidatas iš šalies biudžeto gali gauti 7 350 000 JAV dolerių dydžio³³ paramos per preliminarinius rinkimus, tačiau pats kandidatas privalo surinkti savo jėgomis ne mažesnę sumą nei skirtoji iš biudžeto. Bendra suma, kurią kandidatas i prezidentus gali išleisti preliminariniams rinkimams, negali viršyti 14 700 000 JAV dolerių. Be paminėtų sumų kandidatas gali gauti dar 29 500 000 JAV dolerių pagrindiniams rinkimams.

Skiriasi ir valstybinės paramos suteikimo sąlygos. Dažniausiai yra reikalaujama, kad politinė partija iškeltų kandidatus tam tikrame skaičiuje rinkiminių apylinkių (pvz.: Italija, Prancūzija, Norvegija) arba turi per rinkimus surinkti tam tikrą rinkėjų balsų minimumą šalies mastu (pvz.: Švedija, Vokietija).

Detaliau aptarsime Vokietijoje egzistuojančią tvarką. Vokietijos politinės partijos, kurios tuo metu yra atstovaujamos šalies parlamente, ir per rinkimus surinko ne mažiau 10 procentų rinkėjų balsų už keltas personalijas arba ne mažiau pusės procento rinkėjų balsų už keltus partinius sąrašus, gali gauti iki 60 procentų joms priklausančių lėšų avansu, o likusios politinės partijos, t. y. partijos, kurios tuo metu nėra atstovaujamos šalies parlamente, paramą (kompensaciją) gauna tik po rinkimų kaip kompensaciją turėtoms rinkiminėms išlaidoms pagal pasiektus rezultatus.

Panaši sistema egzistuoja ir JAV. Į valstybės paramą pretenduoja bet kuri rinkimuose dalyvaujanti partija ar net nepriklausomi kandidatai, tačiau tik Respublikonai ir Demokratai (didžiausios šalies partijos nuolat paeiliui laiminčios vykstančius rinkimus) visada gauna biudžeto lėšas automatiškai ir po lygiai avansu. Bet kuri kita politinė partija biudžeto lėšas gali gauti, jei prieš tai dalyvavo rinkimuose ir surinko ne mažiau 5 procentų rinkėjų

³³ Autorius pastebi, kad šioje vietoje ir vėliau tekste nurodomi piniginių sumų dydžiai pateikiami 1997 m. duomenimis.

balsų. Net tada lėšos yra skiriamos proporcingai pasiektiems rezultatams ir tik po rinkimų kaip kompensacija už turėtas išlaidas.

1991 m. rugsėjo mėnesį į Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos – Atkuriamojo Seimo darbų sąrašą buvo įtrauktas laikinojo įstatymo „Dėl politinių partijų finansavimo“ projektas. Nepaisant to, tik 1999 m. buvo priimtas Politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas. 1997 m. priimtas Politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas.

Įdomu, kad prielaidos netiesioginiam politinių partijų finansavimui per frakcijas ir Seimo narių padėjėjų instituciją buvo įteisintos 1992 m. Lietuvos Respublikos Seimo statute. Dalis politinių partijų valstybės skiriamas lėšas Seimo narių padėjėjams išlaikyti naudoja politinės partijos aparato ir kitai kasdienei veiklai finansuoti.

1999 m. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas numatė valstybės dotacijų skyrimą politinėms partijoms, kurios yra gavusios ne mažiau kaip 3 procentus visų rinkėjų balsų, paduotų už politinių partijų ir politinių organizacijų keltus kandidatus ar jų sąrašus tuose Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimuose, pagal kurių rezultatus skirstoma valstybės biudžeto dotacija. Dotacija negali viršyti 0.1 procento valstybės biudžeto išlaidų³⁴.

2004 m. Lietuvos Respublikos Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatyme išliko praktiškai ta pati formuluotė dėl 3 procentų gautų rinkėjų balsų, tik joje neliko žodžių „politinėms organizacijoms“. Politinės partijos valstybės biudžeto dotacijos dydį nustato Vyriausioji rinkimų komisija, kuri ne vėliau kaip iki kiekvienų metų balandžio 15 dienos ir lapkričio 15 dienos (dotacijos politinėms partijoms yra paskirstomos kas pusmetį) apie tai pateikia pažymą Lietuvos Respublikos Finansų ministerijai.³⁵

Tai reiškia, kad valstybės finansinę paramą gali gauti net ir tos politinės partijos, kurios pasirodė nesėkmingai Seimo ar savivaldybių tarybų rinkimuose. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas nustato, kad gautų Seimo mandatų daugiamandatėje apygardoje, politinė partija turi surinkti bent 5 procentus, o partijų koalicija – bent 7 procentus balsavusių rinkėjų balsų.³⁶ Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimuose politinės partijos

³⁴ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas // Valstybės Žinios. 1999, Nr. 51-1395.

³⁵ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 135-4894.

³⁶ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 59-1760.

kandidatų sąrašui gauti tarybos narių mandatų pakanka 4 procentų, o koalicijos sąrašui – 6 procentų balsų.³⁷

Be to, 2004 m. įstatyme buvo įteisinta politinių partijų teisė į dalies išlaidų politinei kampanijai kompensavimą. Išlaidomis politinei kampanijai laikomos politinės kampanijos laikotarpio išsipareigojimai ir išlaidos, skirtos:

- politinei reklamai ar kitai agitacinei medžiagai gaminti ar platinti bet kokioms visuomenės informavimo priemonėms ar bet koku kitu viešu būdu;
- politinės kampanijos išdininko atlyginimui ir funkcijoms atlikti;
- nekilnojamųjų ar kilnojamųjų daiktų nuomos mokesčiui, susitikimams, koncertams ar kitiems renginiams apmokėti bei vaišėms, pobūviams ar banketams surengti;
- transporto priemonių politinės kampanijos reikmėms apmokėti;
- politinės kampanijos savanorių, politinės partijos ar kandidato atstovų rinkimams ar rinkimų (referendumo) stebėtojų ryšiui, maitinimui, apgyvendinimui ir transportui apmokėti;
- kitoms Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatyme nustatytoms išlaidoms apmokėti;
- taip pat prieš tai išvardytiems tikslams skirtos lėšos patirtos ne politinės kampanijos laikotarpiu, jeigu toje dalyje nurodyti daiktai ir kitas turtas skirtas naudoti ar jeigu paslaugos gautos politinės kampanijos laikotarpiu.³⁸

Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas nustato kad maksimalus išlaidų vieno politinės kampanijos dalyvio politinei kampanijai dydis skaičiuojamas pagal formulę, kurioje šalies rinkėjų sąrašė įrašytas rinkėjų skaičius dauginamas iš 1.5 lito arba 2 litų (priklausomai nuo rinkiminės apygardos dydžio) ir gauta sandauga suapvalinama dviejų pirmųjų reikšminių skaitmenų tikslumu. Savivaldybių tarybų rinkimuose politinė partija, iškėlus kandidatus sąrašą (sąrašus), papildomai šiai politinei kampanijai gali išleisti ne daugiau kaip 10 procentų šios partijos iškeltų kandidatų sąrašų maksimalios politinės kampanijos išlaidų sumos.³⁹

³⁷ Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 53-996.

³⁸ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 135-4894.

³⁹ Ten pat.

Politinėms partijoms gali būti kompensuojama iki 25 procentų politinės kampanijos išlaidų. Asignavimų suma yra nustatoma valstybės biudžete. Ši suma yra paskirstoma tarp politinių partijų, turinčių teisę politinės kampanijos išlaidų dalies kompensavimą, proporcingai jų politinės kampanijos išlaidoms.

Norinčios gauti kompensaciją politinės partijos turi pateikti politinių kampanijų finansavimo ataskaitas, per rinkimus turi gauti ne mažiau 3 procentų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų, nepadarė šiurkščių įstatymo pažeidimų kampanijos finansavime ir laiku padengė su politine kampanija susijusias skolas.

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas nustato, kad rinkimų kampanijų metu politinės partijos ir kandidatai turi teisę nemokamai pristatyti savo programinius prie visuomeninį (nacionalinį) radiją ir televiziją. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose „kiekvienam kandidatų sąrašui skiriama ne mažiau kaip po vieną valandą visuomeninio (nacionalinio) radijo ir televizijos laiko debatams su kitų kandidatų sąrašų atstovais. Kiekvienam kandidatui, iškeltam arba išsikėlusiam vienmandatėje rinkimų apygardoje, skiriama ne mažiau kaip po penkias visuomeninio (nacionalinio) radijo laiko“.⁴⁰

Kaip matome, teisės aktuose nustatomi kriterijai valstybinei paramai gauti nors ir sudaro, bent jau formaliai, sąlygas ją gauti visoms politinėms partijoms, tačiau naujai ar mažesnei politinei jėgai ją gauti pakankamai problematiška. Taip yra saugoma valstybėje nusistovėjusi politinė santvarka ir nusistovėjusi tam tikra politinių jėgų pusiausvyra, o taip pat apsunkinamas kelias į valdžią ateiti įvairaus plauko ekstremistinėms ar populistinėms jėgoms. Tačiau egzistuoja požiūris, kad visos politinės jėgos, jeigu jas įregistruoja atitinkama valstybės institucija, t. y. jos veikla pripažįstama legalia ir neprieštaraujančia galiojančiais tvarkais, o jos pripažįstamos kaip atitinkančios visus tokioms organizacijoms keliamus reikalavimus, demokratijos principų požiūriu yra visiškai lygiavertės ir turėtų gauti lygų visoms normalų išlaikymą garantuojantį (būstinės nuoma, ryšių paslaugų apmokėjimas ir pan.) valstybinį finansavimą, kai toks valstybės yra įteisintas.

1999 m. Lietuvos Respublikos biudžete nebuvo numatyta lėšų politinių partijų veiklai finansuoti, o 2000 m. valstybės biudžeto dotacija politinėms partijoms jau buvo 980 tūkstančių litų.⁴¹ Po 2000 metų Seimo rinkimų valdančiosios partijos skirdavo tik perpus mažiau lėšų. 2000 –aisiais didžiausia valstybės dotacijų dalis teko Tėvynės Sąjungai (384 tūkst. litų) ir LKDP (143 tūkst. litų). Tačiau net 2000 metų valstybės biudžeto dotacija visoms

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 59-1760.

⁴¹ Žvaliauskas G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. Kaunas. Kauno technologijos universitetas. 2004, P. 137.

politinėms partijoms ir politinėms organizacijoms (980 tūkst. litų) buvo beveik 330 tūkst. litų mažesnė nei ta lėšų suma. Kurią 1996 m. Seimo rinkimų kampanijai išleido LDDP ir TS(LK). Antroje 2000 m. pusėje valstybės lėšas pirmą kartą gavo NS(SL) ir LLS sėkmingai pasirodžiusios 2000 m. savivaldybių tarybų rinkimuose. Tačiau valstybės biudžeto parama tik LKDP sudarė svarią rinkiminės kampanijos lėšų dalį – 38 procentus. Kitos politinės partijos didžiąją dalį lėšų susirinkdavo iš kitų finansavimo šaltinių (aukų, kitų teisėtai gautų lėšų).

2001 metais politinėms partijoms buvo skirta 524 tūkst. litų, o daugiausiai valstybės biudžeto lėšų gavo NS(SL), LLS bei LSDP. Dėl pralaimėtų rinkimų TS(LK) skiriamos dotacijos sumažėjo beveik septynis kartus, o LKDP – penkis kartus.⁴² 2001 metais valstybės dotacijos mažiausią įplaukų dalį sudarė LSDP ir TS(LK) – tik po 10 procentų. LKDP, LCS ir LLS valstybės paramos dydis svyravo tarp 19 – 26 procentų, o NS(SL) net 42 procentus pajamų sudarė valstybės dotacijos.

2002 – aisiais valstybės dotacijos sumažėjo iki 483 tūkst. litų, iš kurių didžiausią valstybės paramos dalį gavo LSDP, NS(SL) ir LLS.⁴³ Tačiau 2002 m. valstybės dotacijos tebuvo nežymus politinių partijų finansavimo šaltinis, nes dėl vykusių savivaldybių tarybų ir Prezidento rinkimų politinės partijos buvo priverstos ieškoti papildomų lėšų.

2003 metais visoms šalies politinėms partijoms buvo skirta tik 0.5 mln. litų, o 2004 m. biudžete numatyta 1 mln. litų subsidija. Tuo tarpu pagal 2003 m. Estijos partijų paramos įstatymą 2004 metais šešios parlamentinės partijos pagal mandatų skaičių pasidalijo 60 mln. kronų (apie 13 mln. litų). Estijoje, panašiai kaip ir Lietuvoje, valstybės parama gali būti skiriama politinėms partijoms, neįveikusioms penkių procentų ribos, tačiau turinčioms tam tikrą deklaruojamą rinkėjų pasitikėjimą.

2.1.3. Lėšos gautos iš kitos politinės partijos veiklos.

Visų pirma, atkreiptinas dėmesys, kad šios lėšos negali būti gaunamos iš bet kokios veiklos, t.y. tik iš įstatyme nustatytos veiklos gautos lėšos gali būti legaliu politinės partijos finansavimo šaltiniu. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas nustato, kad politinės partijos gali verstis leidybos, spaudos ir atributikos platinimo, nuosavybės teise priklausančio turto valdymo,

⁴² Žvaliauskas G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. Kaunas. Kauno technologijos universitetas. 2004, P. 138.

⁴³ Ten pat, P. 140.

naudojimo ir disponavimo juo, politinių bei kultūrinių renginių (paskaitų, parodų ir kt.) organizavimo ir kita veikla, iš kurios gautos lėšos gali būti naudojamos tik politinės partijos įstatuose nurodytiems partijos veiklos tikslams, o taip turi teisę gauti palūkanas už bankuose laikomus indėlius.⁴⁴ Skiriamasis tokios politinių partijų veiklos bruožas yra jos nekomercinis pobūdis. Politinė partija nėra skirta jos narių ekonominiams poreikiams tenkinti, todėl ir piniginės lėšos yra gaunamos iš veiklos, per kurią yra tenkinami kiti politinės partijos narių poreikiai, t.y. politinės partijos ideologijos ir puoselėjamų vertybių skleidimas (propagandinė veikla).

Taigi politinių partijų komercinė veikla yra smarkiai ribojama, tačiau, kita vertus, toms pačioms politinėms partijoms yra taikomos mokestinės lengvatos – iš politinių partijų komercinės veiklos gautos pajamos nėra apmokestinamos arba apmokestinamos mažesnio dydžio mokestiniu tarifu (pvz. Bulgarija, Meksika, Italija). Štai Vengrijos 1989 m. įstatymas Nr. XXXIII „Dėl politinių partijų“ nustato, kad Vengrijos politinės partijos gali:

- a. leisti ir platinti leidinius, skirtus supažindinti visuomenę su politinės partijos veikla ir tikslais, taip pat kitokius politinės tematikos leidinius, gaminti ir platinti ženkliukus ir pan. su politinės partijos atributika, organizuoti įvairaus politinio pobūdžio renginius;
- b. naudotis ir disponuoti politinei partijai priklausančiu turtu.

Įstatyme nurodytose srityse Vengrijos politinės partijos nėra apmokestinamos. Jos taip pat gali steigti ribotos atsakomybės įmones, tačiau negali turėti dalies kituose ūkiniuose susivienijimuose. Vengrijos politinės partijos taip pat gali investuoti savo turimas lėšas į vertybinius popierius, išskyrus akcijas. Likvidavus politinę partiją, jai priklausantis turtas, patenkinus kreditorių reikalavimus, perduodamas specialiam fondui, kurį sudaro šalies Parlamentas, o Parlamento sudarytas komitetas, kurį sudaro visų Parlamente atstovaujamų politinių partijų nariai, sprendžia kur ir kaip šias lėšas panaudoti.

Lietuvos Respublikos politinės partijos turi teisę verstis leidybos, spaudos ir atributikos platinimo, nuosavybės teise priklausančio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo, politinių bei kultūrinių renginių (paskaitų parodų ir pan.) organizavimo ir kita veikla, iš kurios gautos lėšos gali būti naudojamos tik politinės partijos įstatuose

⁴⁴ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 135-4894.

nurodytiems partijos veiklos tikslams. Politinės partijos taip pat gali gauti palūkanas už bankuose laikomus indėlius.⁴⁵

2.1.4. Aukos.

Juridinių ir fizinių asmenų aukos, kaip taisyklė, yra pagrindinis politinių partijų finansavimo šaltinis. Dėl minėtos priežasties šis finansavimo šaltinis yra ypač detaliai reglamentuojamas. Yra nustatomas ne tik asmenų, galinčių teikti pinigines aukas politinei partijai, ratas, bet ir tokios aukos maksimalus dydis. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas nustato, kad Lietuvos Respublikos politinės partijos ir politinės kampanijos dalyviams aukoti gali Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, turintys kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietybę – rinkimų į Europos Parlamentą ir savivaldybių tarybų rinkimų kampanijų dalyviams ir politinėms partijoms, nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, neturintys kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietybės, arba asmenys be pilietybės – savivaldybių tarybų rinkimų kampanijų dalyviams, ir Lietuvos Respublikoje registruoti privatus juridiniai asmenys, kurių įstatiniame kapitale nėra valstybės ar savivaldybės kapitalo ir kurių įstatinio kapitalo ir (ar) balsavimo teisių dalis, suteikianti teisę kontroliuoti juridinio asmens veiklą, priklauso tik jau išvardytiems fiziniams asmenims, Lietuvos Respublikoje įregistruotiems juridiniams asmenims arba NATO ir Europos Sąjungos valstybių narių privatiems juridiniams asmenims.⁴⁶ Taigi formuojant šalies valdymo struktūras (Seimą ir renkant Prezidentą) įstatymu yra eliminuota galimybė aukoti asmenims (kitų valstybių piliečiams ar gyventojams), kuriems neturėtų rūpėti šalies vidaus reikalai arba kurie potencialiai gali turėti priešišką tikslą Lietuvos Respublikos atžvilgiu.

Maksimali fizinio asmens auka per kalendorinius metus, o juridinio asmens auka per finansinius metus Lietuvos Respublikoje negali viršyti 300 MGL dydžio auką. Jeigu tais pačiais metais vyksta politinė kampanija fizinis ar juridinis asmuo gali paaukoti politinės kampanijos dalyviui per šią politinę kampaniją ne didesnę nei 300 MGL dydžio auką.⁴⁷

⁴⁵ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 135-4894.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 135-4894.

⁴⁷ Ten pat.

Renkant lėšas iš aukotojų 2000 metais ypač išsiskyrė NS(SL), kurios net 94 procentų pajamų sudarė iš šalies piliečių ir visuomeninių organizacijų surinktos aukos.⁴⁸ 2001 m. NS(SL) 44 procentus pajamų sudarė piliečių ir organizacijų aukos (118 tūkst. litų), o LLS dovanotų lėšų gavo dar daugiau – 347 tūkst. litų (67 procentai visų partijos įplaukų). 2002 – aisiais piliečių ir visuomeninių organizacijų dovanotos lėšos sudarė daugiau kaip pusę LSDP (net 72 procentus), TS(LK) ir NS(SL) pajamų.

Palyginimui, Jungtinių Amerikos valstijų 1974 m. įstatymas „Dėl politinių partijų“ nustatė, kad vienas asmuo politinei partijai gali paaukoti ne daugiau kaip 25000 JAV dolerių, be to, tas pats asmuo gali papildomai skirti iki 25000 JAV dolerių konkrečiam partijos keliamam kandidatui. Minėtas įstatymas nustatė 50000 JAV dolerių ribą partijos iškeltam kandidatui per kiekvienus (tiek preliminarus, tiek pagrindinius) rinkimus juridinių asmenų aukojamoms lėšoms. Panašus reglamentavimas (kai yra nustatoma maksimali aukojamų lėšų suma) yra ir Prancūzijoje, Rusijoje. O štai Austrijos ir Vokietijos įstatymų leidėjai nuėjo kiek kitokių kelių – čia aukų maksimalus dydis nėra ribojamas, tačiau aukotojas viršijęs tam tikrą aukos sumą, turi būti skelbiamas viešai.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikoje ir kitose demokratinėse valstybėse negali būti aukojama per trečiuosius asmenis, o taip pat aukotojais negali būti valstybės ir savivaldybės organizacijos ir institucijos. Pastaruoju draudimu yra stengiamasi eliminuoti akivaizdų galimą interesų konflikto galimybę o taip pat sudaryti visoms politinėms partijoms kiek galima vienodesnes sąlygas ir startines pozicijas.

2.2. Politinė reklama kaip politinių partijų finansavimo šaltinis.

Tradiciškai susiklostė nuomonė, kad auka, kaip politinės partijos finansavimo šaltinis yra piniginė parama. Tačiau Lietuvos Respublikos Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo įstatymas skiria pinigines (aukos gavėjams neatlygintinai perduoti pinigai, taip pat piniginiai vertybiniai popieriai) ir nepinigines aukas. Nepiniginės aukos, tai neatlygintinai perduoti nuosavybės ir prekiniai vertybiniai popieriai, kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, informacija, turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės, neatlygintinai atlikti veiksmai ir savanoriški darbai, veiksmų rezultatai. Taip pat įstatyme vartojama sąvoka apima neatlygintinai pagamintą arba paskleistą politinę reklamą politinės kampanijos dalyvio interesais.

⁴⁸ Žvaliauskas G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. Kaunas. Kauno technologijos

Beje, politinė reklama kaip tam tikras politinių partijų finansavimo šaltinis nusipelnė detalesnės analizės. Dar ne taip seniai ši tema buvo eskaluojama tiek šalies žiniasklaidoje, tiek valdžios institucijų koridoriuose. Be to, politinės reklamos klausimas yra opus ir Europai, apie ką galima spręsti iš diskusijų Europos priežiūros tarnybų praktinės programos organizacijoje (*European Platform of Regulatory Authorities*, EPRA)⁴⁹, surengtų 2002 m. rudenį ir padėties apžvalgos Europos reklamos standartų sąjungoje (*European Advertising Standards Alliance*) 2000 m. pabaigoje.

Ilgą laiką (bene iki pat 2004-08-23 įstatymo) politinė reklama Lietuvoje praktiškai nebuvo detalai reglamentuojama ir politikai bei politinės partijos tuo, be jokios abejonės, naudojosi. Iš tiesų, net esant įstatyminiam politinės reklamos reglamentavimui, ne visada yra aišku, ką reiškia politinės reklamos terminas, koks jo turinys, nors praktikoje jis ir vartojamas. Dažniausiai politinė reklama nėra susijusi su rinkimų kampanijomis, partijomis, kandidatais. Be to, kitų sričių viešas diskusijas, atrodytų ir ne politinėmis temomis, taip pat galima priskirti politinei reklamai.⁵⁰

Dažniausiai politinė reklama vadinamos tos transliacijos, kai politikai skirtas eterio laikas yra perkamas. Todėl teisiniu požiūriu šias rinkimų/politines transliacijas reikia atskirti nuo nemokamų.

Nemokamas eterio laikas yra garantuojamas politinėms partijoms ir kandidatams daugelyje Europos valstybių. Politinės partijos joms skirtą laiką išnaudoja prisistatymų programoms, klipams. Dažniausiai šį nemokamą laiką skiria visuomeniniai transliuotojai, bet nebūtinai tik jie. Pvz.: Vokietijoje klipus gali transliuoti ir privačios stotys. Techninėms išlaidoms padengti pinigus skiria valstybė arba pačios politinės partijos iš savo kasų. Tarifai politinės reklamos transliacijoms skiriasi nuo tarifų taikomų komercinei reklamai. Štai Vokietijoje tarifas negali viršyti 35 procentų komercinių tarifų ribos, Italijoje ši riba yra 50 procentų. Ji galioja net ir tuo atveju, kai transliuotojas skiria nemokamą laiką politinei kampanijai. Italijoje tarifas išlieka tas pats ir ne politinės kampanijos laikotarpiu.⁵¹

Kita vertus, daugelyje Europos valstybių mokama politinė reklama yra teisiškai draudžiama - Airijoje, Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Maltoje, Norvegijoje, Prancūzijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, kai kuriose Vidurio Europos šalyse (Bosnija ir Hercegovina).

universitetas. 2004, P. 136-137.

⁴⁹ 38 valstybių su 49 priežiūros tarnybomis organizacija.

⁵⁰ <http://www.epra.org/content/english/press/papers/EPRA200209.doc>. Lankytasi: 2002-09-25.

⁵¹ Italijos įstatymas Nr. 28/2000.

Toks draudimas remiasi tradicine nuostata, kad rinkimai privalo būti nešališki ir teisingi, taigi ir jų nušvietimas turėtų būti teisingas, subalansuotas ir nešališkas. Niekam ne paslaptis, kad didžiųjų ir mažųjų politinių partijų finansinės galimybės yra nevienodos, o tai reiškia, kad ir nusiperkamo transliacijoms laiko trukmė irgi bus nevienoda. Todėl politinė reklama, už kurios transliavimą yra mokama, yra vertinama kaip turinti diskriminacinį poveikį. Ta ir pagrindinis politinės reklamos priešininkų argumentas.

Tačiau vienas politinės reklamos draudimas pasiekė Europos žmogaus teisių teismą. Šveicarijos asociacija, ginanti gyvūnų teises (*Verein gegen Tierfabriken*, toliau tekste VGT) 1994 m. parengė apmokamą siužetą televizijos transliacijai. Vienoje scenų buvo rodoma triukšminga patalpa, pilna kiaulių. Sąlygos joje buvo palygintos su koncentracijos stovykla. Pabaigoje raginama valgyti mažiau mėsos savo sveikatos, gyvūnų ir aplinkos naudai. Tačiau komercinių televizijų kompanija, atsakinga už TV reklamą, pranešė VGT asociacijai, kad siužeto netransliuos, nes jis yra „aiškiai komercinio pobūdžio“, o tokia politinė reklama, kaip jau minėjome, Šveicarijoje yra draudžiama. Tuomet VGT parašė keletą skundų ir apeliavo dėl administracinės teisės pažeidimo. Federacinis teismas apeliaciją atmetė. Atvejis 01 06 26 buvo nagrinėtas Europos žmogaus teisių teisme. Šveicarijos teismo sprendimą jis įvertino kaip Europos žmogaus teisių konvencijos 10 str. (žodžio laisvė) pažeidimą ir kaip priemonę, kuri negali būti pripažinta „būtina demokratinei visuomenei“.⁵²

Šis sprendimas yra įdomus keletu požiūrių.

Pirma, jis koreguoja pačią politinės reklamos koncepciją. Komercinį televizijos siužetą Teismas įvertino kaip politinį, o ne kaip komercinį raginimą visuomenei pirkti ar nepirkti kokį nors produktą. Teismas nurodė, kad minėtas komercinis siužetas atspindi kontraversiškas nuomones, būdingas šiuolaikinei visuomenei, o kontraversiškos nuomonės ir sudaro įvairių politinių ginčų pagrindą.

Antra, Teismas įvertino politinės reklamos reguliavimo skirtingą traktavimą transliavimo ir skelbimo spaudoje atvejais. Pagal Konvencijos 10 str. žodžio laisvės realizavimas visuomenėje turi būti nustatomas įstatymu. Tam reikia visuomenės spaudimo ir jis yra būtinas tokiam komercinio siužeto rodymo uždraudimui. O Teismas nustatė, kad draudimo taikymas tik vienai žiniasklaidos (transliavimui be spaudos) nerodo, kad visuomenėje egzistuoja spaudimas.

⁵² <http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2001/June/VgtVereinGegenTierfabriken2001judepress.htm>
Sprendimas: <http://hudoc.echr.coe.int/> Lankytasi: 2002-09-25.

Ir pagaliau trečia, Teismas neatmeta galimybės, kad politinės reklamos draudimas gali būti suderinamas su Konvencijos 10 str. tam tikrais atvejais. Bet kišimasis į žodžio laisvę turi būti pateisintas tinkamu ir įtikinamu būdu. Šveicarijos tarnyba nepagrindė kišimosi į VGT žodžio laisvės teisę, parodydama, kad, pavyzdžiui, VGT yra galinga finansinė grupė, parengtu televizijos siužetu siekianti pakenkti transliuotojo nepriklausomybei, taip pat pernelyg įtakoti visuomenės nuomonę, pakenkti paveikti skirtingų visuomenės jėgų lygias galimybes. Teismas nusprendė, kad VGT norėjo tik dalyvauti bendrojo pobūdžio diskusijose gyvūnų apsaugos klausimais.

Toks Europos žmogaus teisių teismo sprendimas reiškia, kad teisinės nuostatos visiškai draudžiančios politinę reklamą, turėtų būti susiaurintos, jas taikant politinėms partijoms, kandidatams rinkimų ar referendumų metu. Atitinkamai turėtų būti taisomas ir Šveicarijos transliavimo įstatymas.

Idomu, kad Didžiojoje Britanijoje Centrinė rinkimų komisija, reaguodama į minėtą Europos žmogaus teisių teismo nutarimą, 2002 m. birželio mėnesį paskelbė pranešimą skirtą partijų politinėms laidoms. Jame konstatuojama, kad sistema, kur politinė reklama yra draudžiama, o nemokamos transliacijos veikia laisvai, turi būti kruopščiai peržiūrėta.

Kai kuriose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse politinė reklama traktuojama kitaip. Ji yra leidžiama Bulgarijoje, Makedonijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Ukrainoje. Čia yra laikoma, kad politinė reklama yra žodžio laisvės ir informacijos apraiška, kad galimybė nusipirkti eterio laiką leidžia įsigyti pripažinimą ir įvaizdį. Tokios koncepcijos susiformavimą, be jokios abejonės, suponavo buvusi Sovietų Sąjungos kaimynystė, kurioje apie žodžio laisvę ar nepriklausomų kandidatų ir politinių jėgų reklamą žiniasklaidos priemonėse net nebuvo galima įsivaizduoti.

Be to, valstybės (kuriose politinė reklama yra leidžiama) gali riboti pranešimų trukmę, pasikartojimo dažnį ir įkainius, kad pranešimai ir klipai taptų ir būtų prieinami daugeliui politinių partijų. Taigi, diskriminacijos būtų galima išvengti, bet tik tuo atveju, jeigu visos partijos turėtų pinigų vienodos apimties reklamos kiekiui nusipirkti.

Panagrinėsime porą pavyzdžių, atkreipdami dėmesį į kylančias politinės reklamos reglamentavimo praktines problemas.

Makedonijoje transliavimo įstatymas leidžia politinę reklamą, tačiau nustatant tam tikras sąlygas. 2002-07-11 šalies parlamento rinkimuose buvo vadovautasi įstatymu, kuriame politinės reklamos sąvokas buvo apibrėžiama kaip „transliavimas politinių ir viešų pranešimų: skelbimai, pranešimai spaudai, politiniai rinkimų klipai ir kitos politinės reklamos formos“. Jos apima kampanijos dalyvių organizuotų mitingų, suvažiavimų ir kitų viešų įvykių ištraukų

transliavimą. Rinkimų taisyklės nustatė maksimalią rodymo trukmę, bendrąją eterio laiko trukmę, kuri gali būti nupirktą viešame ar privačiame sektoriuose. Taisyklės taip pat numatė, kad politinė reklama negali būti įterpiama į naujienų laidas, kitas informacines programas, programas vaikams, mokiniams, į programas nušviečiančias religijos, kultūros, sporto, pramogų ir kitus įvykius. Be to, galiojo reikalavimas, pagal kurį politinė reklama nuo pradžios iki pabaigos visada turėjo būti aiškiai paženklinta kaip „mokama politinė reklama“. O Nacionalinė transliuotojų taryba buvo įpareigota tikrinti stočių elgesį, kad jis atitiktų galiojančius teisės aktus. Nepaisant gana griežto politinės reklamos reglamentavimo, Makedonijos Transliuotojų taryba nustatė, kad šalyje buvo pažeidinėjami politinės reklamos limitai.

Ukrainoje Rinkimų įstatymo 53-56 str. nustato, kad:

- kiekviena politinė partija turi turėti vienodą teisę pasinaudoti valstybine žiniasklaida politinės reklamos tikslais, todėl valstybė turi skirti politinėms partijoms pakankamą pinigų sumą;
- pateikimas į žiniasklaidą yra garantuojamas visoms politinėms partijoms, nustatant joms vienodus reklamos įkainius, juos viešai paskelbiant; nustatytus įkainius draudžiama keisti;
- politinių partijų politinė reklama privalo būti aiškiai atskirta nuo informacinių programų.

Ukrainos taisyklių įgyvendinimo problemos išryškėjo šalies parlamento 2002-09-07 rinkimuose. Centrinė rinkimų komisija pripažino, kad jas, visų pirma, sąlygojo aiškaus politinės reklamos apibrėžimo nebuvimas. Jis trukdė rasti aiškias televizijos programų ir politinės reklamos ribas.⁵³ Taigi, dėl netikslaus arba neaiškaus politinės reklamos sąvokos apibrėžimo iškyla neoficialios arba paslėptos politinės reklamos problema.

Štai ir Švedijos 2002-09-15 parlamento rinkimų kampanijos metu komercinis kanalas TV 4 transliavo keletą interviu apie kandidatus ir politinių partijų susitikimus. Tai draudžia Švedijos įstatymai. Transliuotojai gynėsi, kad pateikta informacija tebuvo informacija apie politinius susitikimus, bet ne apie politines pažiūras, išdėstyta tuose susitikimuose.

Be to, Ukrainoje buvo visuotinai skųstasi, kad nebuvo laikomasi fiksuotų politinės reklamos įkainių. Tačiau to nebuvo galima įrodyti, nes galėjo būti atsiskaityta tik grynais

⁵³ Final Report on the Ukraine Parliamentary Elections on March 2002-09-17 (<http://www.eim.org>)

pinigais arba oficialiai pagal fiksuotus įkainius, tačiau papildomai sumokant dar ir grynaisiais, kad galima būtų apeiti įstatymo reikalavimus.

Valstybėse, kuriose yra leidžiama mokama politinė reklama, neretai keliamas klausimas, ar neturėtų apmokėtas politinės reklamos laikas būti įskaitomas į vienodą leidžiamų pasirodymų laiką.

Apibendrinama šiuos du skirtingus požiūrius, vyraujančius Vakarų bei Vidurio ir Rytų Europos dalyse, Europos Taryba priėmė Rekomendaciją.⁵⁴ Nepalaikydama kurios nors vienos stovyklos pozicijos, Europos Taryba minėtu dokumentu siūlo taisykles valstybėms, kuriose mokama politinė reklama yra leidžiama:

- galimybė nusipirkti erdvę reklamai turi būti prieinama visoms kampanijose dalyvaujančioms politinėms partijoms ir kandidatams, jiems sudarant vienodas sąlygas ir nustatant vienodus įkainius;
- visuomenė turi būti informuota, kad pranešimas yra mokama politinė reklama.

Pastarosioms valstybėms, taip pat siūloma įteisinti nuostatą apriboti politinės reklamos erdvę, kurią politinė partija ar kandidatas gali nusipirkti.

Kaip jau minėjome, valstybėse, įteisinusiose politinę reklamą, visoms politinėms partijoms ir kandidatams turi būti suteikiamas vienodas eterio laikas ir tokių būdų sudaromos vienodos galimybės. Tačiau netgi JAV egzistuoja tik dvi politinės partijos, kurių finansinės galimybės yra maždaug vienodos. Taip teigia Europos Tarybos ekspertas komentaruose apie lygių galimybių žiniasklaidoje sudarymą.⁵⁵

Lietuvos Respublikoje politinę reklamą reglamentuoja Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas bei tam tikra dalimi Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. Rengiant įstatymų nuostatas buvo atsižvelgta į užsienio šalių patirtį ir minėtas Europos Tarybas rekomendacijas.

Įdomu, kad įstatymas nustato ne tik politinės reklamos sąvoką – valstybės politiko, politinės partijos, jos nario, politinės kampanijos dalyvio vardu ir (ar) interesais bet kokia forma ir priemonėmis už užmokestį ar kitokį atlygį arba kaip auka viešai skleidžiama informacija, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume arba kurios skleidimu siekiama propaguoti politinę partiją, jos narį ar kandidatą, bet ir tai kas negali būti laikoma politinės kampanijos reklama – ne politinės kampanijos laikotarpiu

⁵⁴ RECOMMENDATION No. R (99) 15 ON MEASURES CONCERNING MEDIA COVERAGE OF ELECTIONS CAMPAIGNS (Adopted by the Committee of Ministers on 9 September 1999).

⁵⁵ <http://www.humanrights.coe.int/media/atcm/2002/FYROM/Media%20%20&%20elections.pdf> Lankytasi: 2002-09-25.

skleidžiami įprastinio pobūdžio informaciniai pranešimai apie valstybės politiką, politinių partijų, kandidatų veiklą, išskyrus atvejus, kai tokiais pranešimais yra agituojama balsuoti partijos ar kandidato interesais arba už tokius pranešimus yra atsiliginama, arba numatoma atsilyginti ir politinės kampanijos laikotarpiu neatlygintinai skleidžiami įprastinio pobūdžio informaciniai pranešimai apie valstybės politiką, politinių partijų, kandidatų veiklą, taip pat diskusijų ir pokalbių laidos.⁵⁶

Įstatymas nustato, kad politinė reklama turi būti atitinkamai pažymėta. Asmenys, kurie gali aukoti politinėms partijoms, prieš tai informavę Vyriausiąją rinkimų komisiją, gali nemokamai transliuoti politinę reklamą. Už šią nemokamą politinę reklamą, viešosios informacijos rengėjui ir platintojui negali būti atlyginama. Likusieji viešosios informacijos rengėjai ir platintojai tokią reklamą gali skelbti tik pagal viešai žurnalistų etikos inspektoriaus paskelbtus įkainius. Be to, viešosios informacijos rengėjai ir/ar platintojai privalo teikti Vyriausiajai rinkimų komisijai atitinkamas deklaracijas.

Beje, įdomu, kad svarstant Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo projektą, buvo išsakyta įvairiausių nuomonių dėl politinės reklamos turinio ir trukmės.

Antai, Seimo pirmininkas A. Paulauskas, siūlė drausti transliuoti per radiją ir televiziją trumpesnius nei vienos minutės politinės reklamos klipus.⁵⁷ A. Paulauskas teigė, kad „pastaruoju metu išryškėjo tendencija, kai eteryje keliolikos sekundžių trukmės klipuose kaunasi ne politikų propaguojamos idėjos, o tik reklaminės technologijos, veikiančios sąmonę, tačiau dažnai neturinčios nieko bendro su partijos ar kandidato propaguojamomis vertybėmis ar rinkimų programa“. Pirmininko padėjėja teisės klausimais A. Radzevičiūtė taip pat teigė, kad Vakarų Europoje jau yra svarstoma nustatyti dviejų minučių minimalią politinės reklamos klipų trukmę, nes kuo trumpesnis klipas, tuo mažiau jame yra pateikiama informacijos. Seimo Teisės komiteto pirmininkas J. Sabatauskas irgi palaikė A. Paulausko poziciją, tačiau, anot jo, viską lemia politinės partijos turimos piniginės lėšos. Seimo nario R. Šukio pozicija buvo dar radikalesnė: politinės reklamos tikslas yra ne partijos ar kandidato idėjų skleidimas, o „į rinkėjo sąmonę įmušti sąrašo numerį, lyderį ir pirmą kandidatų dešimtuką“. ⁵⁸ Po svarstymų, įstatyme nebuvo reglamentuota minimali politinės reklamos klipų trukmė. Tam įtakos, ko

⁵⁶ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 135-4894.

⁵⁷ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=5432671> Lankytasi: 2004-01-20.

⁵⁸ Ten pat.

gero, turėjo ir vienos eterio minutės kaina populiarių televizijų geriausiu laiku. Tokios sumos svariai patuštintų politinių partijų kasas.

Priimant įstatymą, vis dėl to, buvo atsižvelgta į vieną Seimo pirmininko A. Paulausko pasiūlymą ir buvo uždrausta skelbti politinę reklamą pirmajame periodinės spaudos leidinių puslapyje.

Beje, nors Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas priimtas vos kiek daugiau nei prieš vienerius metus, tačiau jau dabar vėl pasigirdo šnekos apie jo keitimą. Siūloma atsisakyti visų politinių partijų finansavimo šaltinių, išskyrus politinių partijų finansavimą iš valstybės biudžeto, svarstomos politinės reklamos žymėjimo formos, siūloma griežtinti bausmes už politinių partijų finansavimo tvarkos pažeidimus.

Taigi apibendrinant, galima pažymėti, kad politinės partijos, norėdamos organizuoti savo veiklą ir siekti politinių tikslų, privalo turėti finansinius išteklius. Politinių partijų finansavimo šaltinius įstatymo leidėjas išvardina teisės aktuose (šis sąrašas yra baigtinis). Pagrindiniai politinių partijų finansavimo šaltiniai yra valstybės biudžeto pinigai ir privačių juridinių ir fizinių asmenų aukos. Paramos politinėms partijoms sąvoka apima ne tik pinigines lėšas, o taip pat ir nepiniginę paramą (neatlygintinai perduoti nuosavybės ir prekiniai vertybiniai popieriai, kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, informacija, turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės, neatlygintinai atlikti veiksmai ir savanoriški darbai, veiksmų rezultatai). Prie nepiniginės paramos galima priskirti ir politinę reklamą, kuriai politinės partijos skiria didžiąją dalį savo rinkiminės kampanijos išlaidų.

Teisės aktuose įtvirtinant politinių partijų finansavimo tvarką, pagrindiniai įstatymo leidėjo uždaviniai yra sudaryti ir užtikrinti kiek galima vienodesnes sąlygas visoms politinėms partijoms gauti finansinę paramą ir išsaugoti politinių partijų nepriklausomybę nuo finansinę paramą teikiančių asmenų.

3. Politinių partijų finansavimo kontrolė

Be jokios abejonės, visų demokratijų esminė politinių partijų naudojamų finansų problema yra tų finansų apskaita ir kontrolė. Politinio finansavimo tvarka yra grindžiama keturiais pagrindiniais principais: politinių lėšų skaidrumas visuomenei, profesionali jų apskaita politinėse partijose, lėšų panaudojimo efektyvumas ir sankcijų, esant finansavimo tvarkos pažeidimams, pritaikymo galimybė.⁵⁹ Vertinant demokratijos požiūriu svarbiausias yra lėšų panaudojimo skaidrumas.

R. Katz ir P. Mair daugiau nei prieš dešimtmetį atliko įtakingiausių Vakarų politinių partijų tyrimą,⁶⁰ kuriame vienas iš kintamųjų buvo politinių partijų finansų vertinimas. Anot minėtų autorių, politinių partijų finansai yra ta sritis, apie kurią viešą informaciją gauti yra sunkiausia, o gaunami duomenys dažnai yra nepatikimi ir neatspindi realios situacijos arba atspindi ją tik iš dalies. Be to, atskirų šalių partinių pinigų skaidrumas yra nevienodas. Iš tiesų, paskambinus į bet kurią Lietuvos politinės partijos būstinę ir paprašius duomenų apie šios partijos finansus, geriausiu atveju bus nurodyta ieškoti informacijos apie per rinkimines kampanijas panaudotas lėšas Vyriausiosios rinkimų komisijos internetiniame puslapyje. Pavyzdžiui, Italijoje iki 1971 m. apskritai nereikėjo viešai skelbti duomenų apie politinių partijų lėšas, o Airijoje finansiniai ištekliai, gaunami iš privataus sektoriaus, yra nuolat mažinami ir sunkiai apskaitomi, nors šalyje politinės partijos yra smarkiai finansuojamos iš biudžeto.

Atskleisdami politinių partijų finansavimo kontrolės reglamentavimą panagrinėsime, kaip buvo reglamentuoti Lietuvos Respublikos Seimo bei Prezidento rinkimai 2000 ir 2004 metais. Analizuodami atitinkamų rinkimų metu veikusius teisės aktus, reglamentavusius politinių partijų lėšų finansinę kontrolę, pastebėsime gana ryškų reglamentavimo skirtumą.

Prieš 2000 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus šalyje politinių partijų finansavimą ir jo kontrolę reglamentavo du pagrindiniai teisės aktai – 1999 m. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas ir Lietuvos

⁵⁹ Nassmacher K. H. Monitoring, Control and Enforcement of Political Finance Regulation. In Austin R., Tjernstrom M. (eds.) *Funding of political Parties and Elections Campaigns*. Stockholm, Trydells Tryckeri. 2003, P. 139.

⁶⁰ Katz. R. S., Mair P. (edz.) *Party Organizations: A Data Handbook on Party Organizations in Western Democracies*. London, Sage. 1992.

Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas. Be to, prie politinių partijų finansavimo reglamentavimo šaltinių galima priskirti ir Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų ir Prezidento rinkimų įstatymus kartu su Vyriausiosios rinkimų komisijos priimtais poįstatyminiais teisės aktais.

Politinės partijos, kandidatai bei pretendentai į kandidatus aukas ir dovanas rinkti ir jas gauti Seimo rinkimams turėjo teisę politinės rinkimų kampanijos metu. Seimo rinkimų politinės kampanijos pradžia buvo laikoma Seimo rinkimų datos paskelbimas, o pabaiga – balsavimo diena. Pinigines aukas politinės partijos privalėjo kaupti partijos sąskaitoje, o kandidatai bei pretendentai į kandidatus – specialiose banko sąskaitose. Specialias rinkimų sąskaitas atidaryti bei lėšas jose kaupti turėjo ir politinės partijos nuo dienos, kai Vyriausioji rinkimų komisija paskelbia dalyvaujančiųjų rinkimuose sąrašus. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas draudė apmokėti rinkimų agitacijos išlaidas ne iš specialiosios rinkimų sąskaitos. Įstatymas taip pat nustatė ir maksimalų leistiną specialiosios rinkimų sąskaitos dydį: kandidatams vienmandatėse rinkimų apygardose – penkiasdešimt vidutinio minimalaus darbo užmokesčio dydžio, o kandidatų sąrašams – vieno tūkstančio vidutinio minimalaus darbo užmokesčio dydžio limitą. Jei sąskaitoje esančių sukauptų piniginių lėšų dydis viršijo leistiną ribą, bankas perteklių privalėjo pervesti į valstybės biudžetą.⁶¹

Bet kokią piniginę vertę turinčios aukos turėjo būti registruojamos aukų lapuose, nurodant sumas bei aukotojų, kurie paaukojo politinei partijai ar kandidatui daugiau nei vieno šimto litų vertės dydžio auką, pavardę ir gyvenamosios vietos adresą.

Lietuvos Respublikos politinės kampanijos finansavimo įstatymas⁶² draudė priimti:

- didesnės nei vieno šimto litų pinigines aukas ir vieną šimtą litų piniginę vertę viršijančias nepinigines dovanas, jei aukotojas nesutiko, kad jo pavardė ir paaukotų sumų dydis būtų viešai skelbiamas;
- aukas ir dovanas iš valstybės ir savivaldybės įmonių, o tai pat iš įmonių, organizacijų, kur valstybės ar savivaldybių kapitalas sudarė penkiasdešimt ir daugiau procentų jų akcijų;
- aukas ir dovanas iš užsienio valstybių fizinių ir juridinių asmenų.

Rinkimės politinių partijų išlaidos suskirstytos į dvi grupes:

1. išlaidos skirtos renginiams, publikacijoms, radijo bei televizijos laidoms;

⁶¹ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 59-1760.

⁶² Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios, 1997, Nr. 104-2626.

2. išlaidos skirtos atsiskaityti už suteiktas paslaugas ir įsigytus gaminius.

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas⁶³ reglamentavo tas išlaidų grupes, kuriomis siekiama paveikti rinkėjų valią balsuoti ar ne už tą ar kitą kandidatą. Rinkimų agitacijos gaminiai ir paslaugos, kurių vertė didesnė nei 0.5 vidutinio minimalaus darbo užmokesčio dydžio, negalėjo būti teikiamos nemokamai. 0.5 vidutinio minimalaus darbo užmokesčio vertės vienkartinės rinkimų agitacijos paslaugos, kurias teikia kandidato ar sąrašo rėmėjai, nevertinamos ir specialiųjų rinkiminių sąskaitų maksimalaus leistino dydžio nekeičia.

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas draudė teikti rinkimų agitacijos paslaugas ir gaminius taikant akivaizdžias nuolaidas. Taigi įstatymo leidėjas, siekdamas eliminuoti piktnaudžiavimo netiesiogine parama galimybes, nustatė, kad gamintojas ar paslaugų teikėjas savo paramą politinei partijai kandidatui galėjo teikti tiesiogiai pervesdamas (aukodamas) pinigines lėšas, o ne taikydamas nuolaidas tiekiamai produkcijai ar paslaugoms.

Visuomeninis transliuotojas ar kita visuomenės informavimo priemonė, neturinti valstybinio kapitalo, nurodžiusi kurį kandidatą ar sąrašą remia, galėjo skelbti tų kandidatų agitaciją nemokamai. Už šios rinkiminės agitacijos transliavimą ar publikavimą negalima atsilyginti jokiais būdais.⁶⁴

Kandidato ar sąrašo rinkimų agitacija buvo finansuojama ir iš valstybės biudžeto. Kandidatams buvo nemokamai suteikiamas laikas valstybiniame radijuje ir televizijoje, iš valstybės lėšų sumokama už kandidato vienmandatėje rinkimų apygardoje rinkimų plakato pagaminimą ir rinkimų programos spausdinimą laikraščiuose. Minėtos lėšos neįtakoją specialios rinkimų sąskaitos dydžio.

Pagrindinį vaidmenį atliekant politinių partijų finansavimo ir rinkimų agitacijai skirtų lėšų panaudojimo kontrolę įstatymai įtvirtino Vyriausiajai rinkimų komisijai ir Valstybinei mokesčių inspekcijai.

Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas⁶⁵ nustatė pareigą kiekvienai politinei partijai, kandidatui ar pretendentui į kandidatus, neužregistruotam į kandidatus, likus dešimčiai dienų iki balsavimo pradžios pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai pradines ataskaitas apie gautas aukas ir kitas lėšas bei dovanas ir jų naudojimą agitacinės kampanijos metu. Ne vėliau kaip per dvidešimt penkias dienas po galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo, o vienmandatėse rinkimų apygardose kandidatai Vyriausiosios rinkimų komisijos nustatyta tvarka – per penkiolika dienų, politinės partijos turi

⁶³ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 59-1760.

⁶⁴ Ten pat.

pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai galutines rinkimų agitacijos lėšų šaltinių ir naudojimo agitacinės kampanijos metu ataskaitas. Tiek pradinių, tiek galutinių lėšų panaudojimo ataskaitų formą ir pateikimo tvarką nustato Vyriausioji rinkimų komisija. Beje ir neužregistruoti kandidatais pretendentai irgi privalo pateikti galutines ataskaitas. Prie ataskaitų turi būti pridedami visi pajamas ir išlaidas pateisinantys dokumentai ir apskaitos žiniaraščiai, nurodomos visos anoniminės aukos ir dovanos.

Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų turi paskelbti Valstybės Žiniuose rinkimų agitacijos galutines ataskaitas kartu su mokesčių inspekcijos išvadomis.

Apžvelgėme 2000 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų metu galiojusią politinių partijų finansavimo bei finansavimo kontrolės tvarką. 2004 metai šalyje buvo turtingi rinkimų - buvo renkami tiek Seimo nariai, tiek Respublikos Prezidentas, tiek ir Europarlamento nariai. Reikia pažymėti, kad įstatymo leidėjas per ketverius metus tarp rinkimų gerokai pakoregavo įstatyminę bazę, reguliuojančią politinių partijų ir kampanijų finansavimo tvarką, žymia dalimi užkaišiodamas buvusias įstatymo spragas.

2004 metų Seimo rinkimų metu jau galiojo naujasis 2004 m. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas⁶⁶, taip pat buvo pakoreguoti kiti teisės aktai (pvz.: priimtas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas „Dėl savarankiškų ir atstovaujamų politinės kampanijos dalyvių registravimo tvarkos ir registruotų politinės kampanijos dalyvių sąrašo paskelbimo tvarkos“ (Valstybės Žinios, 2004 m., Nr. 141-5176)).

Įstatyme, visų pirma, buvo iš naujo apibrėžtos kai kurios sąvokos. Seimo rinkimų politinė kampanija yra laikotarpis, kurio metu jos dalyvių rinkėjų ir kitų fizinių ir juridinių asmenų veikla skirta Seimo rinkimų agitacijai, politinei reklamai ir jos finansavimui. Atsiranda savarankiški ir atstovaujamieji politinės kampanijos dalyviai. Politinės kampanijos laikotarpį sudaro trys etapai⁶⁷:

1. pradinis etapas – prasideda paskelbus Seimo rinkimų datą, o pasibaigia paskelbiant kandidatų sąrašus;

⁶⁵ Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios, 1997, Nr. 104-2626.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 135-4894.

⁶⁷ Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2004 metais. Respublikos Prezidento rinkimai. Rinkimai Europos Parlamentą. Seimo rinkimai / sudarė ir spaudai parengė Vyriausioji rinkimų komisija – Vilnius: VRK, 2005, P. 200.

2. rinkimų agitacijos etapas – prasideda paskelbus kandidatų sąrašus, o pasibaigia įstatymo nustatytam laikotarpiui, kai yra draudžiama agitacija;
3. baigiamasis etapas – prasideda Seimo rinkimų galutinių rezultatų paskelbimo dieną, o pasibaigia praėjus keturiasdešimt penkioms dienoms nuo rinkimų rezultatų paskelbimo.

Toks politinės kampanijos skirstymas etapais yra svarbus tuo, kad skirtingais kampanijos laikotarpiais politinės partijos ir kandidatai gali arba privalo atlikti tam tikrus veiksmus, o Vyriausioji rinkimų komisija kartu su mokesčių inspekcijomis – tam tikrus finansavimo kontrolės veiksmus.

Prasidėjus politinei rinkimų kampanijai, politinės partijos gali registruotis Vyriausioje rinkimų komisijoje. Nuo rinkimų dienos atsiranda teisė gauti aukas ir prisiimti kampanijos išlaidas. 2004 m. Seimo rinkimų kampanijos metu Vyriausioji rinkimų komisija įregistravo kaip savarankiškus politinės kampanijos dalyvius keturis šimtus keturiasdešimt penkis kandidatus ir šešiolika politinių partijų.⁶⁸

2004 m. Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas nustatė, kad politinių kampanijų finansavimo ataskaita – tai dokumentas, kuriame politinės kampanijos dalyviai nurodo politinei kampanijai gautas aukas ar jų sumas pagal aukotojų grupes, kitas politinei kampanijai panaudotas lėšas, aukotojus (pateikia aukotojų sąrašą) bei turėtas išlaidas ir priimtus įsipareigojimus (pagal išlaidų grupes).

Savarankiški politinės kampanijos dalyviai privalo likus ne daugiau kaip dešimt dienų iki balsavimo pradžios pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai pradines finansavimo ataskaitas, o per dvidešimt penkias dienas po balsavimo rezultatų paskelimo – galutines finansavimo ataskaitas. Atstovaujamųjų politinės kampanijos dalyvių ataskaitas teikia politinės partijos, kurių vardu ir interesais jie veikia. Vyriausioji rinkimų komisija politinių partijų kampanijų finansavimo ataskaitas skelbia savo internetiniame puslapyje.

Galutines politinių partijų pateiktas rinkimų kampanijų finansavimo ataskaitas per keturiasdešimt penkias kalendorines dienas privalo patikrinti Valstybinė mokesčių inspekcija. Šis terminas gali būti pratęsiamas iki trisdešimt kalendorinių dienų tai suderinus su Vyriausiąja rinkimų komisija.

Valstybinė mokesčių inspekcija, atlikdama galutinių finansavimo ataskaitų patikrinimą, turi teisę susipažinti su politinių partijų, kandidatų, pretendentų ir kandidatus

⁶⁸ Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2004 metais. Respublikos Prezidento rinkimai. Rinkimai Europos Parlamentą. Seimo rinkimai / sudarė ir spaudai parengė Vyriausioji rinkimų komisija – Vilnius: VRK, 2005, P. 205.

kampanijos metu gautų aukų ir kitų lėšų apskaita, reikalauti pateikti papildomus dokumentus ir pasiaiškinimus.

Vyriausioji rinkimų komisija, Valstybinės mokesčių inspekcijos patikrintas finansavimo ataskaitas kartu su Inspekcijos išvadomis skelbia Valstybės Žinių priede „Informaciniai pranešimai“ ir savo internetiniame puslapyje ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų po rezultatų paskelbimo.

Svarbu, kad Seimo rinkimų ataskaitos, finansavimo sutartys su aukotojais, reklamos gamintojais, transliuotojais ir dienraščiais yra viešos. Ne tik kontroliuojančios valstybės institucijos, bet ir kiekvienas asmuo, kuriam įstatymas leidžia finansuoti politines partijas, arba viešosios informacijos rengėjo ir platintojo atstovas, pateikęs reikiamus dokumentus, turi teisę Vyriausiojoje rinkimų komisijoje susipažinti su politinės kampanijos finansavimo ataskaitomis ir skelbti jų duomenis visuomenės informavimo priemonėse, išskyrus duomenis apie fizinius asmenis, paaukojusius mažiau kaip vieną šimtą litų ir pageidavusius likti anonimais.

Vyriausioji rinkimų komisija sudaro sąlygas per internetą gauti informaciją apie politinės kampanijos finansavimą. Tam tikslui komisijos tinklapyje įdiegta PIP (pinigai ir politika) kompiuterinė programa. Vyriausioji rinkimų komisija kiekvienam savarankiškam politinės kampanijos dalyviui suteikia vartotojo vardą ir slaptažodį. Kiekvienas savarankiškas kampanijos dalyvis į minėtą PIP programos duomenų bazę įveda duomenis apie kampanijos metu gautas aukas ir turėtas išlaidas. Pagal šią duomenų bazę yra sudaromos kampanijos finansavimo ataskaitos ir aukotojų sąrašai.⁶⁹

Savarankiški politinės kampanijos dalyviai tvarko finansinę apskaitą. Kampanijos dalyviai privalo įvykdyti politinės kampanijos metu atsiradusius ar su kampanija susijusius skolinius įsipareigojimus rinkimų agitacijos paslaugų tiekėjams per šešis mėnesius nuo politinės kampanijos pabaigos. Kasmet, iki vasario pirmos dienos, kol įsiskolinimai bus padengti, buvęs kampanijos dalyvis privalo pranešinėti Vyriausiajai rinkimų komisijai apie skolinių įsipareigojimų vykdymą ir įvykdymo šaltinius.

Politinės partijos savo rinkimų kampanijos skolas gali dengti tik iš politinei partijai nuosavybės teise priklausančio turto ir gaunamų aukų, o politinės kampanijos dalyviai fiziniai asmenys - tik iš nuosavų asmeninių lėšų.

Politinių partijų finansavimo kontrolė matyt nebūtų efektyvi, jei už teisės aktais nustatytos finansavimo tvarkos pažeidimus nebūtų nustatyta tam tikra atsakomybė.

⁶⁹ Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2004 metais. Respublikos Prezidento rinkimai. Rinkimai Europos Parlamentą. Seimo rinkimai / sudarė ir spaudai parengė Vyriausioji rinkimų komisija – Vilnius: VRK, 2005, P. 205.

Nustačius, kad politinė partija padarė šiurkštų įstatymo pažeidimą, Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu politinei partijai neskiriamas valstybės biudžeto dotacijos pusmetinis dydis. Jo dalis tada yra paskirstoma kitoms politinėms partijoms. Politinė partija vėl padėti gauti biudžeto asignavimų pusmetinį dydį turi teisę tik kitą pusmetį po pažeidimo pašalinimo.

Už įstatymo pažeidimus asmenys atsako ir Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų ir Baudžiamojo kodeksų tvarka.

Baudžiamajame kodekse yra baudžiamos nusikalstamos veikos, susijusios su pačių rinkimų proceso ir balsavimo teisės realizavimo pažeidimais (pvz.: trukdymas pasinaudoti rinkimų ar referendumo teise ar rinkimų ar referendumo dokumento sunaikinimas, sugadinimas, pagrobimas arba paslėpimas). Minėtus įstatymo pažeidimus padaręs asmuo gali būti baudžiamas viešaisiais darbais arba pinigine bausme, realia laisvės atėmimo bausme.

Tuo tarpu Administracinių teisės pažeidimų kodekse yra straipsniai (buvo priimti tik 2004 metais), kurie nustato atsakomybę už politinės kampanijos finansavimo pažeidimus. Taip kodekse yra nustatoma atsakomybė už balsavimo politinės kampanijos dalyvių registravimo reikalavimų pažeidimus (LR ATPK 207(8)), politinės reklamos skelbimo reikalavimų nesilaikymą LR ATPK 207(9)) ir politinių kampanijų finansavimo tvarkos pažeidimus (LR ATPK 207(10)). Ko gero, didžiausia bausmė sankcijos dydžiu yra numatyta už išlaidų politinei kampanijai apskaitos tvarkos pažeidimą – bausmė politinės kampanijos išdininkui ar politinės kampanijos dalyviui nuo dviejų tūkstančių iki dešimties tūkstančių litų. Bausmė išauga iki penkiolikos tūkstančių litų dydžio jei minėtą pažeidimą padaro jau anksčiau už analogišką pažeidimą baustas asmuo.

Reiktų pažymėti, kad šiuo metu svarstomi siūlymai dar labiau griežtinti numatytas bausmes už politinių partijų finansavimo tvarkos pažeidimus, nes numatytos sankcijos neužkerta kelio piktnaudžiauti įstatymų nustatyta tvarka.

Per 2004 metų Seimo rinkimus Vyriausioji rinkimų komisija surašė per trisdešimt administracinių teisės pažeidimų protokolų už pradinių ir galutinių finansavimo ataskaitų nepateikimą, taip pat kitus įstatymo pažeidimus. Pažeidėjams teismas skyrė pinigines bausmes ir įspėjimus.

Taigi įstatymo leidėjas, siekdamas užtikrinti maksimalų politinių partijų finansavimo skaidrumą, teisės aktais nustato procedūras, kurių privalo laikytis politinės partijos gaudamos ir leisdamos savo pinigines lėšas. Pagrindinis politinių partijų finansavimo principu galima būtų įvardinti reikalavimą atsiskaityti už visas politinių partijų gautas ir išleistas lėšas.

Ne mažiau svarbu, kad už įstatymo nustatytos tvarkos pažeidimus yra numatytos bausmės tiek politinei partijai kaip organizacijai, tiek atskiriems politinių partijų nariams (pvz.: politinės kampanijos išdininkui, rinkimų komisijos nariui). Siekiant užtikrinti politinių partijų finansavimo kontrolę, neužtenka vien numatyti bausmes, reikia ir realiai jas taikyti.

Svarbiausias vaidmuo kontroliuojant politinių partijų finansavimą tenka Vyriausiajai rinkimų komisijai ir Valstybinei mokesčių inspekcijai.

Išvados ir pasiūlymai.

1. Bet kurioje visuomenėje veikia gausybė įvairių organizacijų ir kitokių visuomeninių darinių, kurie padeda jų nariams realizuoti ir ginti jų interesus. Politinius interesus visuomenės nariai realizuoja per politines partijas.

2. Politinių partijų teisėje atsiradimą ir vystymąsi įtakojo socialinių prieštaraimų didėjimas; pačios visuomenės struktūros sudėtingumas, vis didesnio visuomenės masių ir spektro įtraukimas į politiką; iš kitos pusės – valstybės administracinio aparato sudėtingumas, valstybinio reguliavimo apimčių didėjimas, spartus regionų ekonominis vystimasis, apsprendęs specifinių regioninių interesų atsiradimą; galų gale ir spartus techninis ir komunikacijų vystimasis.

3. Politinė partija – savarankiškas, savivaldą turintis piliečių susivienijimas, suformuotas, remiantis savarankiška naryste, turintis tam tikrą vidinę struktūrą ir politinius veiklos tikslus.

4. Politinių partijų gausa ir jų tarpusavio konkurencija yra neatskiriamas demokratinės valstybės atributas. Politinė partija padeda užtikrinti efektyvų valstybės politinės sistemos funkcionavimą, suderinti ir realizuoti skirtingus visuomenės grupių interesus, egzistuojančios santvarkos stabilumą, tuo pačiu išsaugant jos dinamiką, savikontrolės ir vystimosi prielaidas ir galimybes.

5. Politinių partijų veiklai užtikrinti yra reikalinga ne tik įstatyminė bazė, bet ir finansiniai ištekliai, kurie yra naudojami tiek politinės partijos kasdieniai veiklai ir pačios organizacijos egzistavimui užtikrinti, bet ir rinkiminei kampanijai, kurios metu partijos kelti kandidatai yra renkami į valstybės atstovaujamas institucijas.

6. Politinių partijų finansavimo šaltiniai yra nustatomi teisės aktuose. Politinė partija negali gauti finansavimo iš kitų nei įstatyme nurodyti šaltiniai. Lietuvos Respublikos politinių partijų finansavimo šaltiniai yra: politinės partijos nario mokestis; valstybės biudžeto dotacijos ir politinės kampanijos dalies išlaidų kompensacija; lėšos, politinės partijos gautos iš kitos jų veiklos; tarptautinių organizacijų, kurios narė yra Lietuvos Respublika ar Lietuvos Respublikos politinė partija, politinėms partijoms mokamos dotacijos; fizinių ir juridinių asmenų aukos; Lietuvos Respublikoje registruotų bankų paskolos politinei partijai (šis sąrašas yra baigtinis). Pagrindiniai politinių partijų finansavimo šaltiniai, iš kurių politinės partijos

gauna didžiausią savo lėšų dalį, yra valstybės biudžeto pinigai ir privačių juridinių ir fizinių asmenų aukos.

7. Autoriaus nuomone, šalyje galiojančiuose įstatymuose išvardintų politinių partijų šaltinių kiekis yra pakankamas, t. y. įstatymų leidėjui tobulinant galiojančius teisės aktus, reiktų ne reglamentuoti naujus finansavimo šaltinius, o detalizuoti esamų (įstatyme reglamentuotų) finansavimo šaltinių panaudojimo tvarką.

8. Paramos politinėms partijoms sąvoka apima ne tik pinigines lėšas, o taip pat ir nepiniginę paramą (neatlygintinai perduoti nuosavybės ir prekiniai vertybiniai popieriai, kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, informacija, turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės, neatlygintinai atlikti veiksmai ir savanoriški darbai, veiksmų rezultatai). Prie nepiniginės paramos galima priskirti ir politinę reklamą, kuriai politinės partijos skiria didžiąją dalį savo rinkiminės kampanijos išlaidų.

9. Teisės aktuose įtvirtinant politinių partijų finansavimo tvarką, pagrindiniai įstatymo leidėjo uždaviniai yra sudaryti ir užtikrinti kiek galima vienodesnes sąlygas visoms politinėms partijoms gauti finansinę paramą ir išsaugoti politinių partijų nepriklausomybę nuo finansinę paramą teikiančių asmenų.

10. Politinių partijų turimų lėšų gavimo ir panaudojimo skaidrumo užtikrinimas yra svarbiausias įstatymo leidėjo uždavinys. Labai svarbu, kad įstatymuose būtų nustatyta atsiskaitymo už politinių partijų lėšų panaudojimą tvarka, numatytos partijų finansavimo priežiūrą vykdančios institucijos, įtvirtintos realiai taikomos sankcijos už įstatymo nesilaikymą.

11. Šalyje šiuo metu galiojanti politinių partijų finansavimo kontrolės sistema yra pakankamai efektyvi ir didžia dalimi užkerta kelią politinėms partijoms piktnaudžiauti teisės aktų nustatyta finansavimo tvarka, tačiau autorius pritartų nuomonei, kad sankcijas už įstatymo pažeidimus reiktų dar griežtinti.

12. Politinių partijų finansavimas kaip partijų veiklos ir egzistavimo užtikrinimo prielaida yra būtinas. Tačiau efektyviausias būdas mažinti galimybę ir norą naudotis „juodosiomis“ neapskaitytomis lėšomis yra ne sankcijų už įstatymo pažeidimus didinimas, o pačių politinių partijų veiklos ir rinkiminių kampanijų kaštų mažinimas bei pilietinės demokratinės visuomenės stiprinimas.

Literatūros sąrašas

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 185-6836.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 89-2741; 2002, Nr. 112-4970.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga asmenys. // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 25-745.
6. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 54-1831.
7. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 135-4894.
8. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. 1993, Nr. 2-29.
9. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Valstybės Žinios. 1991, Nr. 34-933.
10. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas // Valstybės Žinios. 1995, Nr. 89-1985.
11. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 53-996.
12. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 59-1760.
13. Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo įstatymas // Valstybės Žinios. 1997, Nr. 104-2626. (negalioja)
14. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų finansavimo įstatymas // Valstybės Žinios. 1998, Nr. 89-1985. (negalioja)
15. Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių organizacijų įstatymas // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 91-1763. (negalioja)

16. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 1997 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. 291 „Dėl aukų lapų, politinės kampanijos finansavimo ataskaitų ir apskaitos žiniaraščių“ // Valstybės Žinios. 1997, Nr. 107-2715.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 2000 m. rugpjūčio 22 d. sprendimas Nr. 227 „Dėl Seimo rinkimų politinės kampanijos finansavimo ataskaitų“ // Informaciniai pranešimai. 2000, Nr. 37-542.
18. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas Nr. 280 „Dėl aukų lapo“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 138-5059.
19. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos 2004m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. 302 „Dėl savarankiškų ir atstovaujamų politinės kampanijos dalyvių registravimo tvarkos ir registruotų politinės kampanijos dalyvių sąrašo paskelbimo tvarkos“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 141-5176.
20. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 1998 m. balandžio 7 d. išvada Nr. 13-04-2702 „Dėl Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo vykdymo“ // Valstybės Žinios. 1998, Nr. 36.
21. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2000 m. birželio 10 d. pažyma Nr. 04-00-41-13 „Dėl Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo kontrolės įstatymo vykdymo“ // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 49.
22. Recommendation No. R (99) 15 On Measures Concerning media coverage of elections Campaigns (Adopted by the Committee of Ministres on 9 September 1999).

Specialioji literatūra:

23. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitkienė E., Vidrinskaitė E., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
24. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. - Vilnius. 1993.
25. Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State. – London, Methuen. 1964.
26. Katz. R. S., Mair P. (edz.) Party Organizations: A Data Handbook on Party Organizations in Western Democracies. - London, Sage. 1992.
27. Krupavičius A., Lukošaitis A. Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. - Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.

28. Krupavičius A. Pokomunistinė transformacija ir Lietuvos partijos. / Krupavičius A. (sud.) Politinės partijos Lietuvoje. Atgimimas ir veikla. - Kaunas, Litterae Universitatis. 1996.
29. Lijphart A. Electoral Laws and Their political Consequences. – New York, Agathon Press.
30. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas / Mockevičius R. – Antras papildytas leidimas (2002-02-25) – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras. 2002.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (1 dalis) / Ats. red. Jovaišas K. – Vilnius: Teisės institutas, K. Jovaišo Pl., 2000.
32. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai 2000 spalio 8. Kandidatai. Rezultatai. Seimo nariai. / Išleido Vyriausioji rinkimų komisija, atsakingas Z. Vaigauskas. – Vilnius: AB “Spauda”, Laisvės pr. 60. 2000.
33. Lindblom Ch., Woodhouse E. Politikos formavimo procesas. - Vilnius, Algarvė. 1999.
34. Lukošaitis A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. // Politologija. 2000, Nr. 2 (18).
35. Lukošaitis A. Lietuvos Respublikos politinės partijos. –Vilnius, LR Seimo kanceliarija. 2000.
36. Nassmacher K.-H. Monitoring, Control and Enforcement of Political Finance Regulation / in Austin, R. Tjernström M. (eds.) Funding of Political Parties and Elections Campaigns. – Stockholm, Trydells Tryckeri. 2003.
37. Rinkimai Lietuvos respublikoje 2004 metais. Respublikos Prezidento rinkimai. Rinkimai į Europos Parlamentą. Seimo rinkimai / sudarė ir spaudai parengė Vyriausioji rinkimų komisija – Vilnius: VRK, 2005.
38. Riomeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. – Vilnius, Lituanus. 1989.
39. Rose R., Munro N. Elections and Parties in New European Democracies. - Washington D. C.: Congressional Quarterly Press, 2003.
40. Sartory G. Parties and Party Systems. A Framework for Analysis. – Cambridge, Cambridge University Press. 1976.
41. Simpson D. Pressure Groups: Access to Politics. - London: Hodder and Stoughton, 1999.
42. Šileikis E. Politinių partijų institucionalizavimas. Partijų steigimas, registravimas, teisės, veiklos sustabdymas ir nutraukimas. – Vilnius, Onė. 1997.

43. Žvaliauskas G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. - Kaunas. Kauno technologijos universitetas. 2004.
44. Ware A. Political Parties and Party Systems. – Oxford. Oxford University Press. 1996.
45. Weberis M. Politika kaip profesinis pašaukimas // Politologija. 1991, Nr. 1 (2).
46. Арановский К. Н. Государственное право зарубежных стран. Учебник для вузов. / Редактор Дементьев К. А. – Москва: Издательская группа „Форум“ – „Инфра - М“. 1998.
47. Кудинов О. П. Большая книга выборов: как проводятся выборы в России. Монография - Москва: ЗАО издательство Арт бизнес Центр. 2003.
48. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. – Москва: НОРМА, Московский государственный институт международных отношений (Университет) МИД РФ, 2000.
49. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. В 4 томах. Тома 1-2. Часть общая / отв. ред. проф. Б. А. Страшун. – Москва: издательство БЕК, 2000.
50. Лазарев В. В. Конституционное право. - Москва: Юрист. 1999.
51. Лучин В. О., Василевич, Г. А., Прудников А. С. Конституционное право зарубежных стран. - Москва: Закон и право. 2001.
52. Марченко М. Н. Политическая система современного буржуазного общества. - Москва. 1981.
53. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. - Москва: Юстицинформ. 2001.
54. Чиркин В. Е. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт. – Москва. ЗЕРКАЛО.
55. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. – Москва: Юрист, 1997.
56. Юдин Ю. А. Политические партии и право в современном государстве. - Москва. 1998.
57. Final Report on the Ukraine Parliamentary Elections on March 2002-09-17 (<http://www.eim.org>).

Santrauka

Šiame magistro baigiamajame darbe yra nagrinėjami politinių partijų finansavimo šaltiniai. Nepaisant atrodytų griežto reglamentavimo, politinių partijų finansavimas yra vienas iš „opiausią“ konstitucinės teisės institutų. Politinės partijos neretai bando apeiti įstatymuose nustatytą finansavimo tvarką ar gauti piniginių lėšų iš įstatymuose nereglamentuotų šaltinių.

Politinės partijos yra viena iš svarbiausių demokratinės valstybės prielaidų. Todėl labai svarbu, kad jos būtų skaidriai finansuojamos. Svarbu, kad įstatymuose būtų aiškiai apibrėžti politinių partijų finansavimo šaltiniai, naudojimosi jais tvarka, o taip pat nustatyta realiai veikianti finansavimo tvarkos priežiūra ir atsakomybė už jos pažeidimus.

Todėl šiame darbe yra detalai analizuojami ne tik politinių partijų finansavimo šaltiniai – partijų nario mokestis, valstybės biudžeto parama, lėšos gautos iš kitos politinių partijų veiklos ar juridinių ir fizinių asmenų aukos – bet atskirose darbo dalyse yra nagrinėjama pačios politinės partijos samprata bei jos vaidmuo visuomenės gyvenime ir politinių partijų finansavimo kontrolės mechanizmas.

Atskiras skyrius skiriamas politinei reklamai kaip politinių partijų finansavimo šaltiniui. Svarbu visiems politinės kampanijos dalyviams sudaryti vienodas sąlygas pasinaudoti erdve reklamai, o taip pat tinkamai informuoti visuomenę, kad toks informacinis pranešimas yra politinė reklama.

Šiame darbe nagrinėjamos problemos yra nuolatinis politikų ir teisininkų diskusijų objektas, todėl tam tikros pastabos gali būti naudingos tobulinant galiojančią politinių partijų finansavimo tvarką.

Summary

This study tries to look into the financial sources of political parties. Despite let's say exact regulation the sponsorship of political parties becomes one of the sore points concerning this institute in Constitutional law. The political parties often try to avoid the orderliness of sponsorship set in the law or get other allocation which does not correspond with the provisions of the law.

The political parties are the most important premise in democratic states. Therefore it is very important issue that the sponsorship of all political parties should be transparent. It is highly essential that the sources of sponsorship as well as supervision of its usages and responsibility will be treated as real measures and set down in the law.

That is why this study research not only the sponsorship of the political parties – party dues, state funds, other assets of a state or contribution made by natural or legal persons, but also takes a look to the conception of political party its role in public life and the mechanism of sponsorship control.

In this study a special chapter is devoted to a political advertising which becomes a special issue concerning the sponsorship of political parties. It is in the interest that the possibility of buying advertising space should be available to all contending parties, and on equal conditions and rates of payment. Secondly the public should be aware that the message is a paid political advertisement.

In conclusion it is to be said that this study rise the questions which are the perennial object in discussions between politicians and lawyers. Therefore particular remarks and ideas could be fruitful in tackling and improving a valid sponsorship of the political parties.

1 lentelė: Politinių partijų pajamos.

	Visos pajamos (100 %)	Nario mokesčiai	Piliečių ir visuomeninių organizacijų dovanotos lėšos	Kitos teisėtai gautos lėšos	Valstybės dotacija	Praėjusių metų likutis
2000 m.						
LDDP	1 240883	85591 (7 %)	38970 (3 %)	965709 (78 %)	135200 (11 %)	15413 (1 %)
LSDP	345364	65632 (19 %)	40228 (12 %)	146471 (42 %)	85900 (26 %)	4133 (1 %)
TS(LK)	1 705530	69814 (4 %)	913136 (54 %)	140218 (8 %)	384700 (22 %)	199462 (12 %)
LKDP	378255	6685 (2 %)	82060 (21 %)	105737 (28 %)	143200 (38 %)	40573 (11 %)
LCS	777386	58096 (7 %)	150459 (19 %)	465392 (60 %)	10000 (13 %)	3439 (1 %)
LLS	1 600260	10621 (1 %)	569204 (35 %)	977896 (61 %)	32397 (2 %)	10142 (1 %)
NS(SL)	898470	15294 (2 %)	843059 (94 %)	1001 (0 %)	28000 (3 %)	11116 (1 %)
2001 m.						
LSDP	691055	348297 (50%)	78798 (12 %)	134449 (19 %)	67217 (10 %)	62294 (9 %)
TS(LK)	602966	90076 (15 %)	247095 (41 %)	8002 (1 %)	57400 (10 %)	200692 (33 %)
LKDP	114305	2117 (2 %)	79515 (70 %)	44 (0 %)	29800 (26 %)	2289 (2 %)
LCS	159821	47620 (30 %)	15160 (9 %)	53627 (34 %)	41600 (26 %)	1814 (1 %)
LLS	520523	32595 (6 %)	347570 (67)	20006 (4 %)	104800 (20 %)	15552 (3 %)
NS(SL)	271286	14967 (5 %)	118481 (44 %)	1052 (0 %)	113200 (42 %)	23586 (9 %)
2002 m.						
LSDP	1 916844	368622 (19 %)	1075052 (56 %)	262222 (14 %)	123400 (6 %)	87548 (5 %)
TS(LK)	937313	84473 (9 %)	560329 (60 %)	117546 (12 %)	52800 (6 %)	122165 (13 %)
LKDP	175182	281 (0 %)	126420 (72 %)	0 (0 %)	27600 (16 %)	20881 (12 %)
LCS	297279	24420 (8 %)	113685 (38 %)	59505 (20 %)	38400 (13 %)	61269 (21 %)
LLS	524294	65631 (13 %)	106000 (20 %)	251804 (48 %)	96600 (18 %)	4259 (1 %)
NS(SL)	815625	20396 (2 %)	572173 (70 %)	161 (0 %)	104400 (13 %)	118495 (15 %)

Šaltinis: Žvaliauskas G. Lietuvos politinių partijų organizacijos sociologinė analizė. – Kaunas, Kauno technologijos universitetas. 2004, P. 135.